

Povijest gradskog groblja u Đurđevcu

NIKOLA CIK

Umirovljeni inženjer arhitekture Hranimir (Ranko) Hloušek (rođ. 1935. godine)¹ iz Đurđevca u razdoblju od 1973. do umirovljenja 2001. godine radio je na poslovima uređenja okoliša u Đurđevcu, a od 1982. godine upravljao je i mjesnim grobljem. Mrtvačnica na današnjem gradskom groblju njegovo je djelo. Brižno čuva dokumentaciju iz vremena svojega rada. Na temelju materijala koje je sačuvao i drugih povijesnih izvora možemo rekonstruirati funkcioniranje đurđevačkog groblja u 20. stoljeću. To daje poticaj za pokušaj prikupljanja i sistematizacije podataka iz različitih povijesnih izvora o groblju koje je 1826. godine osnovano na sadašnjem mjestu. U ovom radu prikazani su i prikupljeni podatci o grobljima koja su se u Đurđevcu ranije upotrebljavala, pogotovo u 18. stoljeću.

Ključne riječi: groblje, Đurđevac, spomenici, mrtvačnica

1 Hranimir (Ranko) Hloušek rođen je 14. siječnja 1935. godine kao sin poznatog đurđevačkog stolara Vjekoslava Hlouška (1901. – 1976.) i Marije rođ. Dokuš, a po zanimaju je inženjer građevine i čitav je život društveno vrlo aktivan u rodnom Đurđevcu. Bio je član upravnog odbora Društva za poljepšavanje mjesta Đurđevca i zaštitu čovjekove okoline od veljače 1975. do studenoga 1997. godine (u jednom mandatu predsjednik, a u dva tajnik), više od 20 godina (od 1974.) aktivno je sudjelovao u organizaciji manifestacije Legenda o Picokima, a 1976. godine bio je član Odbora za organizaciju 13. regionalne izložbe stoke u Đurđevcu. Od 1974. godine u dva je mandata bio član Komisije za urbanizam, od 1991. godine u dva mandata predsjednik Komisije za procjenu nepokretnosti, zatim Komisije pri Mjesnoj zajednici za ocjenjivanje uredenosti okoliša kuća, balkona i terasa te u više navrata član Komisija za komunalne poslove u Đurđevcu. Između 1987. i 2001. godine surađivao je sa Zavodom za ornitologiju HAZU na zaštiti bijele rode, od 1997. do 2004. godine bio je član Upravnog vijeća javne ustanove za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Koprivničko-križevačke županije. Može se podičiti da je njegovom inicijativom u Đurđevcu između 1973. i 2001. godine zasađeno 568 sadnica raznog drveća, 1.107 metara živice i velik broj ukrasnog grmlja. Radio je na izgradnji današnjeg parka na Trgu hrvatske mladosti, izgradnji i uređenju čitavog okoliša mrtvačnice, kompletno je uredio prostor s parkiralištem između poslovnog centra i Doma kulture i izgradio parkirališta iza zgrada gradske uprave i pošte te ispred hotela Picok. Na različite načine (zemljani radovi, zamjena materijala, odvodnjavanje, postavljanje kanalizacije, rasvjetu i rubnjaka te popločivanje staza i ozelenjivanje) rukovodio je uređenjem gradskih ulica: Antuna Gustava Matoša (1988.), Ivana Đuriševića (1989.), Đure Basarićeka (1991.), Antuna Radića (1992.), Stjepana Radića (1994.), bana Jelačića (2000.) te ceste i staze između vrtića i Basarićekove ulice.

1. Uvod

Groblje je preslika svakog živog naselja. Naime, „tihi domovi“ svake obitelji na groblju često su odraz statusa dotične obitelji u naselju iako nam je sudbina svima jednaka. Želite li na diskretan način upoznati prošlost i sadašnjost nekog naselja prošetite mjesnim grobljem. Tako ćete vrlo brzo na praktičan način saznati koja se prezimena i imena pojavljuju u naselju, kakav je socijalni i imovinski status određenih obitelji i pojedinaca, tko su bili lokalni uglednici i svećenici i mnoštvo drugih informacija. Saznat ćete i kakav je odnos žitelja dotičnog naselja prema svojoj prošlosti, tradiciji i pretcima.¹

O tradiciji pokapanja, lokacijama na kojima su bila smještena stara groblja i današnjem gradskom groblju ponešto su objavili oni koji su se bavili pisanjem o povijesti Đurđevca. To su prvenstveno autori radova koje se često naziva monografijama Đurđevca: povjesničar Rudolf Horvat (1940.) i franjevac Paškal Cvekan (1991.). Opširan rad o pogrebnim običajima u Đurđevcu objavio je 2002. godine Vladimir Miholek.² U međuvremenu pronađeni su mnogi novi podatci i dosad neistraženi povijesni izvori pa se pojavila prilika za usustavljanje znanja o tradiciji pokapanja i povijesti groblja u Đurđevcu.

Povijest nekog groblja duga je koliko je dugo postojanje svakog naselja. Zato možemo pretpostaviti kako je u blizini (ili unutar) srednjovjekovnog đurđevačkog naselja, koje se nalazilo na lokaciji smještenoj južnije od današnjeg grada, bilo i groblje. Možda je ono bilo oko crkve svetog Jurja koja se nalazila na predjelu „Za turnom“ i koja je obnavljana do početka 19. stoljeća. Tome u prilog govori zapis iz protokola kanonske vizitacije obavljene u Đurđevcu 1706. godine koji prenosi povje-

sničar Rudolf Horvat, a gdje se opisuje spomenuta crkva svetog Jurja i groblje oko crkve koje je neograđeno jer se ondje ne pokapaju mrtvaci.³ Tada se već upotrebljavalo groblje u središtu današnjeg đurđevačkog naselja koje se tijekom 16. i 17. stoljeća formiralo u neposrednoj blizini utvrde danas poznate pod imenom Stari grad. Krajem 17. stoljeća osnovano je groblje oko kapele svetog Jurja, odnosno svete Rozalije da bi se 1826. godine osnovalo jedinstveno groblje gdje se ono i danas nalazi. Istodobno postojanje dvaju groblja u Đurđevcu u 18. stoljeću objašnjivo je iz nekoliko razloga: 1. ograničenost površine; 2. teritorijalna razdvojenost povijesnih dijelova naselja (zato postoji i nekoliko kapela), 3. porast broja stanovnika koji je pratila relativno visoka smrtnost u Đurđevcu u drugoj polovici 17. i tijekom 18. stoljeća.

2. Groblje i kapela sv. Lovre

Prije formiranja jedinstvenog groblja za Đurđevčane na današnjoj lokaciji 1826. godine, u naselju su postojala dva groblja za koja pouzdano znamo i koja su se istodobno upotrebljavala. Jedno je bilo groblje sv. Lovre na kojem se nalazila kapela (ponekad se naziva crkvom) posvećena tome svetcu, a bilo je smješteno na početku današnje Ulice Ivana Đuriševića. To je najstarije poznato đurđevačko groblje jer se ono kao mjesto pokapanja Đurđevčana s kapelom svetog đakona i mučenika Lovre spominje već 1659. godine.⁴ Budući da zbog močvarnog terena na kojem su bile građene župne crkve u Đurđevcu u njima nikada nije bilo grobnica (kripti) za svećenike i ugledne župljane, takva se grobnica nalazila upravo u kapeli sv. Lovre o čemu svjedoče zapisi iz matičnih knjiga umrlih đurđevačke župe. Tako saznajemo da su ondje pokopani neki đurđevački župnici i ugledni mještani (uglavnom krajiška elita)⁵ i da je kapela kao grobni-

1 U listu Gimnazije Dr. Ivana Kranjčeva u Đurđevcu Jurek 2005. godine tadašnje su maturantice Lidija Domitrović i Katarina Zlatec objavile vrlo kritičan osvrt na temu Imamo li grad? gdje su ustvrdile: „(...) mislim da Đurđevac pretiče ostale gradove regije jedino po uređenju gradskog groblja.“ DOMITROVIĆ, Lidija; ZLATEC, Katarina: *Imamo li grad?* // Jurek: List Gimnazije Dr. Ivana Kranjčeva Đurđevac, 4. Đurđevac, 2005., 7.

2 MIHOLEK, Vladimir: *Pogrebni običaji u Đurđevcu* // Podravski zbornik 2002. (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2002., 145–160.

3 HORVAT, Rudolf: *Povijest Gjurjevca*. Zagreb: Nakladni zavod d. d. u Zagrebu, 1940., 27.

4 Nadbiskupski arhiv Zagreb. Kanonske vizitacije (dalje: NAZ, KV), Prot. 89/1a, 59.

5 U toj je kapeli pokopan đurđevački župnik Nikola Demšić koji je umro 23. travnja 1753. godine. U rujnu 1728. godine u kapeli je pokopana Cecilija Formohar, a u travnju 1730. godine franjevac iz Virovitice Ivan Kapistran Besediček. Kapelan Blaž Ciković koji je umro na Badnjak 1746. godine također je pokopan u grobnici kapele

ca korištena vjerojatno kroz čitavo 18. stoljeće.

U zapisnicima kanonskih vizitacija tijekom 18. i 19. stoljeća spominje se od hrastovine izgrađena i bogato opremljena kapela sv. Lovre s apsidom i zvonikom u kojem je bilo zvono koje se vjerojatno oglašavalo prilikom sprovoda.⁶ Prema svjedočanstvu iz župne Spomenice zvono s kapele svetog Lovre preliveno je u Zagrebu 1889. godine i postavljeno u novosagrađenoj kapeli Majke Božje od Sedam Žalosti u polju između Đurđevca i Mičetinca, a to je zvono pak skinuto 1916. godine tijekom rekvizicije za vojne svrhe u Velikom ratu.⁷ Budući da je kapela bila opremljena svim potrepnostima za slavljenje svete mise (liturgijsko posuđe, ruho i knjige), možemo zaključiti da su se, osim svečane mise na blagdan svetog Lovre, ovdje održavale i mise zadušnice nakon sprovoda.

Đurđevčki župnik Franjo Milinković zapisao je da je kapela sv. Lovre bila sagrađena 1770. godine, a potpuno obnovljena 1819. godine.⁸ Kapela je očito održavana i nakon zatvaranja groblja 1826. godine jer se u zapisniku kanonske vizitacije iz 1840. godine opisuje kao drvena i dobro opremljena kapela koja ima oltar svetog đakona i mučenika Lovre, kor, toranj s dva zvana, liturgijsko posuđe i sve potrebštine za slavljenje svete mise.⁹ Takav izgled i položaj kapele potvrđuju i kartografski izvori. Na kartografskim prikazima iz ranijih razdoblja na mjestu kapele i groblja sv. Lovre prikazan je stilizirani simbol sakralnog objekta, dok na detaljnoj katastarskoj karti iz 1868. godine nalazimo precizan tlocrt kapele kvadratnog oblika s dodatcima u obliku ap-

Sl. 1. Groblje i kapela sv. Lovre na katastarskom planu iz 1868. (<http://mapire.eu>, dostupno: 10. 6. 2015.).

side (prema istoku) i zvonika (prema sjeveru, odnosno prema današnjoj Đuriševićevoj ulici), a pročelje je okrenuto prema zapadu, odnosno unutrašnjosti groblja i na taj se način poklapa s položajem župne crkve.¹⁰ Kapela se nalazila na mjestu kuće na broju 2 u Ulici Ivana Đuriševića, a teško je utvrditi gdje se točno prostiralo groblje s obzirom da se kosturni ostatci pronalaze na parcelama na širem prostoru. Ivan Kranjčev u svojoj doktorskoj disertaciji iz 1926. godine opisuje ostatke starog đurđevačkog groblja „Svetog Lovrinca“ pri čemu spominje kako je na tom groblju „negda bila i kapelica, danas joj se ni trag ne zna. Kako se s vremenom Đurđevac proširio, ostalo je staro groblje unutar mjesta. Kako je prostorom bilo postalo premaleno, načinjeno je nešto podalje od staroga novo groblje. Staro se groblje zapustilo, nije obnavljano, dok se nije konačno sasvim demoliralo. Na njegovom je mjestu danas njiva.“¹¹ Rudolf Horvat kao razlog zatvaranja groblja kod kapele sv. Lovre 1826. godine, uz nedostatak prostora, navodi i naredbu tadašnjih zdravstvenih vlasti.¹² Da je tome doista bilo tako potvrđuje i zapis iz matice umrlih od 28. lipnja 1826. godine.¹³

sv. Lovre. U kapeli je 17. prosinca 1771. godine pokopan Toma, sin Josipa Imbrešića star tjeđan dana (Imbreši su bili ugledna đurđevačka krajiška časnička obitelj). Dana 11. ožujka 1772. godine u kapeli je pokopana Presvijetla gospođa Ana de Lakupić, 36-godišnja supruga mjesnog časnika. Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Matična knjiga umrlih župe sv. Jurja u Đurđevcu, sv. I. (1728. – 1792.).

6 HORVAT, Rudolf: *Povijest Gjurjevca*, 17, 39, 42, 46, 54, 60.

7 Arhiv župnog ureda rkt. župe svetog Jurja mučenika u Đurđevcu, *Conscriptio Rerum memorabilium Parochiae in Gyurgyevcz (...)*, (Župna spomenica od 1825. godine).

8 Isto. Milinković je ove godine naveo s tolikom sigurnošću jer je potvrdu vjerojatno pronašao na samoj građevini ili u starijim spisima koji su danas možda nepoznati.

9 NAZ, KV, Prot. 103/XIVd; 104/XVI, 4.

10 Hrvatski Državni arhiv (dalje: HDA, DGU). Državna geodetska uprava (1421): Đurđevac, BK-70.

11 KRANJČEV, Ivan: *Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevačkih konaka, etnografski prikaz*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, neobjavljena doktorska disertacija, 1926., 33–34.

12 HORVAT, Rudolf: *Povijest Gjurjevca...*

13 Originalni upis župnika Franje Milinkovića glasi: „Anno

O starome napuštenom groblju brinulo je *Društvo za uljepšavanje mjesta Đurđevca* (osnovano 1941. godine) koje je donosilo i primalo dobre i loše prijedloge za njegovo održavanje. Prvotno se pojavila inicijativa da se na groblju zasade neke kulture, a kako to nije ostvareno pjeskovito je tlo bilo izloženo eroziji, pa su se na površini počele pojavljivati kosti. Tako je spomenuto *Društvo* 1950. godine odlučilo postaviti žičanu ogradu oko groblja i zakopati kosturne ostatke. Na to se pojavila bizarna molba sportskog društva *Graničar* da se taj prostor ustupi za uređenje odbojkaškog igrališta. Molba je odbijena, no ovo se mjesto počinje percipirati kao problem pa se 1950-ih godina višekratno javljaju prijedlozi da se parcela proda. Međutim, pojavio se prijedlog da se na starom groblju podigne spomenik i uredi park.¹⁴ Ovo bi možda bilo najbolje rješenje! Početkom 1960-ih se očito priklonilo ideji o prodaji zemljišta kao građevinske parcele što je i učinjeno 1963. godine.¹⁵ Možemo zaključiti da su vlasti u Đurđevcu možda namjerno nastojale zatrti spomen na staro katoličko groblje ili na neki način opravdati ovakav moralno nakazan postupak jer se nastojalo dezinformirati javnost. U tome su idejni začetnici očito uspjeli jer je među Đurđevčanima doista živa priča da je ondje bilo židovsko, a ne katoličko groblje što je apsolutno netočno. Postojanje groblja na tome mjestu ipak nije bilo moguće osporiti jer su još uvijek živi mještani koji su u djetinjstvu (1940-ih) pronalazili ostatke ljudskih kostura.¹⁶ U prilog činjenici da je ondje bilo rimokatoličko groblje govori raspelo

Domini 1826 die 28a Junii Coemeterium Parochiale a S. Laurentio propter Angustiam loci et praejudicium sanitatis publicae translatum est ad Sichkote (...). Nadbiskupski arhiv Zagreb. Zbirka matičnih knjiga, Parica matične knjige umrlih rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, 1826.

14 MIHOLEK, Vladimir: *Zbornik rada Društva za uljepšavanje mjesta Đurđevac*. Đurđevac: Društvo za uljepšavanje mjesta i čuvanje čovjekove okoline, 2011., 14.

15 Kuća je na tom mjestu sagrađena 1964. godine, a tom su prilikom pronađeni drveni ostatci kapele sv. Lovre. Za ove informacije zahvaljujem gospodinu Marijanu Štimcu iz Đurđevca.

16 Ovo mogu potvrditi obitelji koje stanuju u Ulici Stjepana Radića na brojevima 45, 47 i 49, ali i oni iz Ulice Ivana Đuriševića. Gospodin Milenko Klajić (rođ. 1940. u Đurđevcu) iz Radićeve ulice ispričao mi je u rujnu 2012. godine kako je kao dječak u vrtu pronašao ljudsku lubanju s kosom i s ponosom ju odnio pokazati u školu.

s natpisom „*Podignuto na slavu Božju i spomen na crkvu sv. Lovre 1826.*“ koje stoji na raskrižju Đuriševićeve i Karlovčanove ulice.

Važnost kapele sv. Lovre potvrđuje činjenica kako se brežuljak na kojem je ova kapela s grobljem bila smještena naziva Lovrenskim bregom, a tamošnja ulica Lovrenska ulica.¹⁷ U Đurđevcu je stoljećima na dan sv. Lovre 10. kolovoza bilo proštenje što se kasnije zadržalo u održavanju jednog od mjesečnih sajмова u Đurđevcu koji je po važnosti bio odmah iza onog održavanog na Đurdevo (23. travnja). O tradiciji štovanja ovog svetca u Đurđevcu svjedoči i podatak da se u staroj đurđevačkoj župnoj crkvi u 18. stoljeću na pokrajnjem oltaru nalazio kip sv. Lovre. Danas od te tradicije nema ničeg!

3. Groblje oko kapele sv. Rozalije

Drugo đurđevačko groblje koje je korišteno u 18. stoljeću bilo je ono oko kapele svete Rozalije (lokalno stanovništvo ju zove „Ružalija“) u dijelu naselja koje se naziva „Mali Brvci“ (ili samo „Brvci“), odnosno u današnjoj Basaričekovoj ulici između brojeva 137 i 139. To je groblje mlade od onog uz kapelu sv. Lovre i prvi puta se u izvorima spominje na početku 18. stoljeća. Naime, na mjestu kapele sv. Rozalije u zapisnicima kanonskih vizitacija s početka 18. stoljeća opisuje se drvena kapela sv. Jurja s drvenim zvonikom u kojem je zvono. To nas navodi na tvrdnju da je već krajem 18. stoljeća ovdje bilo groblje koje se kao dobro ograđeno izrijekom spominje 1706. godine. Ako znamo da je kapela sv. Jurja podignuta između 1659. i 1665. godine, možemo pretpostaviti kako je tada osnovano i groblje.¹⁸ Zasigurno su se u kapeli sv. Jurja koja je oko 1730. godine zamijenjena kapelom sv. Rozalije (ne možemo pouzdano utvrditi je li kapela samo promijenila titulara ili je sagrađena nova) služile mise zadušnice. Ondje su se prvenstveno ukapali žitelji iz nekadašnjih Malih i Velikih Brvci (Novo Selo), odnosno iz dijela naselja koje danas gravitira ulicama Đure Basaričeka i bana

17 Lovrenska ulica je današnja Ulica Grgura Karlovčana. Čini se da je to bio službeni naziv ulice sve do sredine 20. stoljeća kada dobiva ime po pjesniku i učitelju Grguru Karlovčanu (1913. – 1942.).

18 NAZ, KV, Prot. 89/Ia, 59; 89/Ia, 420; 91/III, 92/IV, 114; 178/III, 71.; HORVAT, Rudolf: *Povijest Gjurjeveca*, 14-31.

Sl. 2. Kapela sv. Rozalije u Basaričekovoj ulici (snimio: M. Slunjski, 29. 3. 2015.).

Jelačića o čemu svjedoče i podatci iz matične knjige umrlih. To je ovo mjesto razlikovalo od groblja sv. Lovre gdje su u 18. stoljeću prvenstveno pokapani žitelji iz nekadašnjeg središta Đurđevca i utvrde,¹⁹ a tek kasnije (očito nakon zatvaranja groblja oko kapele sv. Rozalije) iz cijelog naselja kao što je to bio slučaj i u 17. stoljeću. S obzirom da evidencije o ukopima u đurđevačkoj župi za razdoblje između 1792. i 1826. godine nisu sačuvane, ne možemo pouzdano utvrditi do kada je groblje sv. Rozalije bilo u upotrebi.

Kao i u slučaju groblja kod kapele sv. Lovre i ovdje je riječ o pješćanom brežuljku smještenom među kućama gdje je bila drvena kapela posvećena svetoj djevici Rozaliji (4. rujna). Ta je kapela nekoliko puta obnavljana na istome mjestu, a poznato je da je 1754. godine podignuta drvena kapela koja je 1925. godine za-

mijenjena zidanom građevinom koja i danas stoji. U kapeli je sačuvan originalni inventar – oltari iz prve polovice 18. stoljeća. Ne postoje podatci da su na tome mjestu ukopi vršeni unutar kapele kao kod sv. Lovre. Za razliku od „Lovrenca“ ovdje je lokacija gotovo potpuno sačuvana jer je prostor oko kapele ograđen.²⁰ Međutim, u ovom slučaju među mještanima danas nije toliko sačuvana svijest o tradiciji pokapanja na tom mjestu. Ipak, očito je ranije to bilo drugačije o čemu svjedoči zapis đurđevačkih učitelja Anke i Milana Poljaka iz 1900. godine koji su zabilježili da je oko drvene kapele „koja leži na uzvišenom, travom obraslom, četverouglastom zemljištu“ bilo groblje.²¹ Isti prenose narodnu legendu da je kapelu „dao načiniti ‘Berkelija’, koji je donio silno blago iz Turske za turskih vremena“.²² S obzirom

19 U 18. i prvoj polovici 19. stoljeća bila je izražena kvartovska raspodjela đurđevačkog naselja. Takav je raspored bio uvjetovan prirodnim zadanošćama i smještajem fortifikacijskih i sakralnih objekata. U izvorima crkvene provenijencije ti se kvartovi tretiraju kao zasebne cjeline. Utvrda danas poznata pod nazivom Stari grad imala je i stambenu funkciju i označavana je kao „Arx“. Podgrađe ili „Civitas“ predstavljale su gusto poredana domaćinstva uokolo župne crkve i na dva brežuljka u njezinoj blizini (Lovrenski i Farbarov breg). Današnja glavna ulica u naselju nazivala se „Varas“ i zatvarala je zaokruženu cjelinu s Velikim i Malim Brvcima. Elitni dio Đurđevca bio je „Litkovec“. CIK, Nikola: *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovici 18. stoljeća*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, diplomski rad, 2015., 102.

20 Doduše, nije moguće utvrditi poklapa li se današnja ograda potpuno s međama groblja. Eventualna arheološka istraživanja potvrdila bi veličinu ovog groblja.

21 POLJAK, Anka i Milan: *Gjurgjevac* // Glasnik hrvatskoga naravoslovnoga društva, god. XXI, br. 1–3, 1900., 162.

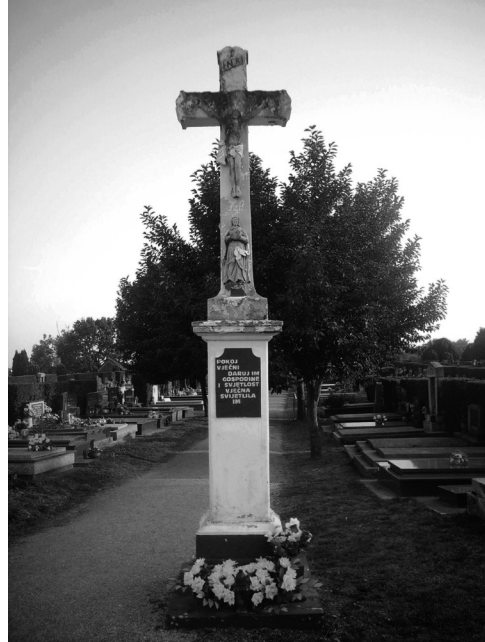
22 Berkelija je doista jedno od izumrlih đurđevačkih prezimena. U 18. stoljeću su u predjelu Brvci živjeli supružnici Ivan (oko 1700. – 1770.) i Marija Berkelija (oko 1719. – 1772.) koji su i pokopani na groblju kod kapele sv. Rozalije. Ivan Berkelija bio je tutor i čuvar blagajne ove kapele pa legenda ima uporište. Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Matična knjiga...; NAZ, KV, Prot. 96/VIII, 157.

da se i ovo groblje nalazilo u gusto naseljenom dijelu Đurđevca, okruženo stambenim objektima, možemo pretpostaviti kako je zatvoreno zbog higijenskih razloga na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće.

4. Osnivanje i širenje današnjeg groblja

Godine 1826. đurđevački je župnik Franjo Milinković otvorio novo groblje za sve Đurđevčane na mjestu gdje se ono i danas nalazi, odnosno na pješčanom brežuljku koji se naziva „Žičkot“. Novo je groblje otvoreno 28. lipnja 1826. godine, a posvetu je izvršio arhidakon i virovski župnik Ignac Uzorinac. Župnik Milinković je ovaj događaj (važan za župu i sam Đurđevac) evidentirao u Župnoj spomenici i matici umrlih.²³ Bilo je to mjesto tada dovoljno distancirano od naselja, a opet vrlo pristupačno i nedaleko dotadašnjeg groblja. Povišeno, suho i pješčano tlo udovoljavalo je i higijensko-zdravstvenim zahtjevima. Osim toga izabrana je lokacija koja je omogućavala neograničeno širenje groblja. Budući da je groblje graničilo s livadama i oranicama đurđevačke obitelji Tomica (kbr. 196), vjerojatno je parcela kupljena od te obitelji.²⁴ Nema podataka o tome kojim su redom formirana prva grobna mjesta i je li već u prvoj polovici 19. stoljeća ondje postojao kakav sakralni ili neki drugi objekt. Ne znamo zapravo niti kolika je bila površina tog groblja, a možemo pretpostavljati da je na neki način bilo ograđeno jer se to i ranije redovito zahtijevalo zbog sprječavanja ulaska stoke među grobove.²⁵

Prvi pouzdani podatak o daljnjem razvoju groblja tiče se proširenja groblja sredinom 19. stoljeća. Prema podacima iz Župne spomenice, groblje je tada produljeno i blagoslov-

Sl. 3. Križ na glavnoj stazi iz 1850. godine (snimio: N. Cik, 12. 7. 2015.)

ljeno 19. studenog 1849. godine kada je na tom dijelu ukopan mještalin Mijo Turbelija.²⁶ Čini se da je to produljenje bilo u smjeru sjevera na račun oranice i livade mještalinina Đure Fučka (kbr. 362) pa bi to bio današnji početni dio groblja. Sljedeće, 1850. godine, dana 16. svibnja, Martin Mihinić²⁷ postavio je kameni križ koji i danas stoji na najvišoj stazi na groblju i predstavlja vjerojatno najstariji spomenik na današnjem groblju. U gornjem je dijelu raspelo na kojem se ispod korpusa nalazi skulptura Blažene Djevice Marije, a na postolju je imitacija ploče s natpisom „*Pokoj vječni daruj im Gospodine i svjetlost vječna svijetlila im*“ koji vjerojatno ne odgovara originalu. Uz križ je i grob obitelji Mihinić sa sačuvanim starim nadgrobni-

23 Prema matici umrlih, prva osoba pokopana 28. lipnja 1826. godine na tom groblju bila je 60-godišnja udovica Ana Mandić. NAZ, Zbirka matičnih knjiga, Parica matične knjige umrlih rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, 1826.

24 HDA, DGU: Đurđevac, BK-70.

25 U zapisnicima kanonskih vizitacija često nalazimo podatke da su vizitatori nakon pregleda groblja zabranjivali daljnje ukapanje, slavljenje svetih misa u kapelama ili na neki drugi način kažnjavali nemarne žitelje naselja koji nisu održavali ogradu oko svojeg groblja. Naime, nerijetko se događalo da je stoka koja je odlazila na pašu raskopala svježe grobove i u potrazi za hranom obeščastila posvećeno tlo.

26 Arhiv župnog ureda rkt. župe svetog Jurja mučenika u Đurđevcu, Conscriptio...

27 Martin Mihinić rođen je u Đurđevcu 1803. godine u poznatoj i mnogobrojnoj đurđevačkoj obitelji Mihinić (nadimak Dorini) koja se bavila ugostiteljstvom (posao su vodili Martinov otac Mato, brat Đuro i nećak Đuro). Martin Mihinić je kao mjesni trgovac bio uvaženi član Prvog obrtničkog ceha u Đurđevcu jer je svojim potpisom ovjeravao Upisnik cehovskih pristojbi 1830-ih i 1840-ih godina. Umro je iste godine kada je postavio križ. Iz druge loze obitelji Mihinić u 19. stoljeću potekla su četvorica svećenika.

spomenicima. Pretpostavljam kako je križ bio orijentiran suprotno današnjem položaju jer bi ovako gledao na poljoprivredne površine izvan groblja i suprotno čitavom groblju (jer se nalazio uz rub). Vjerojatno je prilikom izgradnje današnjeg glavnog ulaza u groblje primijenjena orijentacija ovog križa.

Na katastarskom planu iz 1868. godine ucrtan je zidani objekt koji se nalazi na groblju. To je mogla biti neka vrsta ostave jer bi sakralni objekt vjerojatno bio dodatno obilježen odgovarajućim simbolom. Tada je groblje bilo na ukupnoj površini od 2 jutra i 1.108 četvornih hvati. Bila je to katastarska čestica broj 3433 u predjelu koji se zove „Lipa“.²⁸

U studenom 1888. godine, u vrijeme župnika Josipa Banješa, groblje je prošireno još jednom u smjeru sjevera na račun zemljišta obitelji Fuček, ali i u smjeru jugozapada kada je groblju pripojena oranica obitelji Tomica. Tada groblje gubi pravilne međe i poprima oblik kakav uglavnom ima i danas. Do te godine bio izgrađen i novi pravac današnje Đuriševičeve ulice pa groblje dobiva ulaz na mjestu gdje se nalazi i danas, dok se do tada u groblje ulazilo na njegovoj sredini putem koji je prolazio poljima. Tada je vjerojatno podignuta i monumentalna zidana ograda s kovanim elementima i lijepim portalom što je stajalo do kraja 19. stoljeća kada je sve srušeno, a o čemu će više riječi biti dalje u radu. Anka i Milan Poljak 1900. godine opisuju đurđevačko groblje, „koje je sada veoma veliko, a osnovano je oko početka 19. vijeka na uzvišenoj pješčanoj oranici kupljenoj od jednog žitelja. To je veoma veliki nepravilni mnogokut od 5 rali, te okružen sa istočne, južne i zapadne strane niskim bujnim livadama, (...)“²⁹ Da je na groblju postojao kakav sakralni objekt (kapele), vjerojatno ga ne bi propustili spomenuti.

5. Groblje u prvoj polovici 20. stoljeća

Tek 1912. godine, dakle gotovo 90 godina nakon formiranja, groblje dobiva prvi sakralni objekt, odnosno kapelu. Naime, te je godine izgrađena kapela Blažene Djevice Marije od Sedam Žalosti zahvaljujući novčanoj zakladi od 7.200 kruna koliko je za gradnju kapele ostavio đurđevački trgovac Ignac Đumbir koji je

Sl. 4. Grobljanska kapela izgrađena 1912. godine (snimio: N. Cik, 12. 7. 2015.).

umro dvije godine ranije.³⁰ Na taj je način izgrađena Đumbirova grobnica u obliku prilično velike kapele. Kapela se nalazi na glavnoj stazi i na najvišemu dijelu groblja, duga je oko 10 m, a široka upola manje. Ima nekolikoprozora i malo svetište odvojeno od broda kapele u kojem je zidani oltar sa skulpturom Majke Božje Žalosne (*Pieta*). Nad pročeljem je podignut mali zvonik u obliku preslice na kojem je zvono koje prati Đurđevčane na vječni počinak prilikom sprovoda. I s te je kapele 1916. godine skinuto i rekvirirano zvono teško 52 kg, a ono današnje teško 40 kg salio je Luka Ivandija, a postavljeno je 1980-ih godina. U grobnici unutar kapele je 1956. godine pokopan đurđevački župnik prečasni Jakov Novosel³¹

30 Ignac (Vatroslav) Đumbir (28. lipnja 1849. – 21. siječnja 1910.) u rodnom je Đurđevcu na početku 20. stoljeća vodio trgovinu, međutim, politička podobnost (bio je sklon režimu bana Khuena Hedervaryja) i beskrupuloznost u poslu (slovio je kao lihvar) nisu mu jamčili ugled među običnim žiteljima Đurđevca. Bio je član ravnateljstva Banke za Podravinu d. d., a sagradio je lijepu katnicu u današnjoj Ulici kralja Tomislava 5 koja i danas stoji. Za ove podatke zahvaljujem Vladimiru Miholeku.

31 Jakov Novosel (Imbriovec pokraj Jalžabeta, 17. srpnja 1900. – Đurđevac, 25. listopada 1956.) dugogodišnji je đurđevački župnik koji je ovdje službu započeo kao kapelan 1924. godine. Zaslужan je za

28 HDA, DGU: Đurđevac, BK-70.

29 POLJAK, Anka i Milan: *Gjurgjevac*, 162.

o čemu svjedoči nadgrobna ploča (na kojoj nedostaje župnikov portret), a svećenik Antun Ivandija³² je u kapeli postavio spomen-ploču graditeljima župne crkve svetog Jurja u Đurđevcu. Kapela je temeljito obnovljena 1985. i 2009. godine.³³

Druga je kapelica sagrađena također kao privatna grobnica, i to đurđevačke obitelji Mađerić. Ne zna se točno kada, ali to je vjerojatno bilo nakon 1926. godine jer je na tom mjestu u rujnu 1926. godine pokopan 15-godišnji gimnazijalac Ivica Mađerić, sin jedinac Martina Mađerića i Marte rođ. Podunajec.³⁴ Martin i Marta Mađerić ujedno su i graditelji ove grobne kapele, a ne znamo tko je bio izvršitelj oporuke Ignaca Đumbira. Sudeći prema nadgrobnim natpisima, u grobnicu unutar kapele položeno je petero pokojnika. S obzirom da se u kapeli na zidanom oltariću, uz skulpture stojećih anđela i sliku uznesenja Blažene Djevice Marije na nebo, nalazi drveni kip Presvetog Srca Isusova, često se navodi kako je to kapela posvećena Srcu Isusovu. Međutim, nigdje nema zapisa da je ova građevina posvećena za sakralnu upotrebu da bi imala status kapele,

izgradnju današnje župne crkve sv. mučenika Jurja u Đurđevcu. Bio je dekan Đurđevačkog dekanata i začasni kanonik Prvostolnog kaptola zagrebačkog (od 1948.).

32 Antun Ivandija (Đurđevac, 12. siječnja 1917. – Zagreb, 4. lipnja 1997.) bio je svećenik, tajnik Zagrebačke nadbiskupije, doktor i profesor crkvene povijesti na zagrebačkom Bogoslovnom fakultetu, kanonik i rizičar zagrebačke katedrale. Inicirao je i osmislio mnoge građevinske zahvate u zagrebačkoj katedrali i u župnoj crkvi u rodnom Đurđevcu u doba župnika Stanislava Rajtara.

33 CVEKAN, Paskal: *Đurđevac – kakav nije poznat*. Đurđevac: Skupština općine Đurđevac, 1991., 87; Arhiv župnog ureda rkt. župe svetog Jurja mučenika u Đurđevcu, Conscriptio...

34 O preranoj smrti Ivica Mađerića (21. kolovoza 1911. – 2. rujna 1926.) svjedoči natpis na nadgrobnoj ploči postavljenoj na zidu kapele: „Ovdje sniva vječni san / IVICA MADJERIC / gimnazijalac V. tečaja / *21. VIII. 1911. + 2. IX. 1926. / Vječni mu pokoj! / Milo i nezaboravno dijete naše. / Stobom su nam nade cvale / Ko proljetno rano cvijeće. / Al su rano u grob pale. / Pa nam više cvasti neće. / Tugujući roditelji.“ Na ovoj je ploči ugrađena pokojnikova fotografija, kao i njegovih roditelja na ploči na suprotnom zidu na kojoj stoji natpis: „OVDJE POČIVAJU U MIRU / BOŽJEM / MARTIN MAĐARIĆ / + 1883. + 1948. / MARTA MAĐARIĆ / ROĐ. PODUNAJEC / *1887. + 1954. I / MARLIJA ŠIMUNOVIĆ.“ Na oltariću je prislonjen drveni križ Marije Milausnić, koja je umrla u 93. godini života (rođ. 1899.) i posljednja je pokopana u ovoj grobnici. Ona je bila kćerka Martine sestre Barbare Šimunović rođ. Podunajec.

osim što izgledom odgovara definiciji kapelice. Takvo mišljenje vjerojatno prevladava jer na đurđevačkom groblju nisu uobičajene grobnice u ovome obliku, kao što je to na nekim drugim grobljima.³⁵ Za sunčana vremena na pročelju se vide ostatci gotovo potpuno izbrisane natpisa koji započinje riječju „OBITELJ“. Danas je kapela u jako lošem stanju! Osim otpadanja žbuke s vanjske strane zidova, najviše zabrinjava ubrzano raspadanje zidanog sokla kapele. Ova je kapela ostala namijenjena pokopu svojih vlasnika, dok je velika kapela dobila funkciju sakralnog objekta koji koristi čitava župna zajednica prilikom blagdana (Svi sveti i Dušni dan), a uostalom i kod svakog sprovoda kada se oglašava zvono postavljeno na njezinom zvoniku.

Obje kapele nalaze se na tzv. „polju C“ koje je dio gradskog groblja s najvećom koncentracijom starih i vrijednih spomenika.³⁶ U tom je dijelu groblja uglavnom tijekom 1920-ih i 1930-ih pokapana tadašnja đurđevačka elita. Na tom se dijelu svojom monumentalnošću ističe nekoliko visokih piramida od crnog mramora. To su, primjerice, spomenici nad grobnicom u kojoj su sahranjeni liječnik Petar Zrelec (1844. – 1930.), njegova supruga Marija (1855. – 1923.) i brat mu Josip Zrelec (1840. – 1907.) koji je umro kao „c. i kr. satnik u miru“. Takvi su i spomenici nad grobnicom u kojoj počiva „*ravnatelj banke za Podravinu, civilni mjernik, veleposjednik i t. d.*“ Martin Starčević (1855. – 1908.) i njegova supruga Emilija rođ. pl. Ožegović (1852. – 1910.) te trgovac i posjednik Ferdo Brenner (1861. – 1908.). Nad grobom u kojem je pokopan „*dekan i župnik Gjurgjevački*“ Nikola Medvedec (1859. – 1928.) ostao je impozantni spomenik u obliku piramide od crnog mramora. Tik do velike kapele je grobnica đurđevačke učiteljske obitelji Vedriš.

Najveću pozornost ipak plijene četiri spomenika obitelji Nöthig iako svoju atraktivnost danas duguju vjerojatno tome što su temeljito i kvalitetno obnovljeni (no nisu pošteđeni devastacije u smislu otkidanja ukrasa). Vri-

35 Primjerice, na groblju u Kalinovcu postoje 2 takve grobnice, dok ih je na groblju kod kapele sv. Jakoba u Virju 10 i ostavljaju upečatljiv dojam u središnjem dijelu groblja.

36 To ne znači da takvih nema i na drugim dijelovima groblja, pogotovo na poljima A, B, D i E.

jedi zastati pred njima jer na jednom mjestu pripovijedaju biografiju ove đurđevačke poduzetničke obitelji koja je obilježila povijest Đurđevca u drugoj polovici 19. i prvim desetljećima 20. stoljeća. To su monumentalne i lijepo ukrašene 4 piramide od bijelog mramora poredane jedna do druge, a zajedno s grobovima ograđene su kovanom ogradom. Dvije veće piramide obilježavaju grobove bračnog para Edurda Nöthiga (1823. – 1883.)³⁷ i Rozalije Nöthig rođ. Gašpari (1822. – 1880.), a dvije manje piramide obilježavaju grobove njihove snahe Sofije Nöthig rođ. Điketa (1852. – 1884.) te zeta Đure Semeraja (1841. – 1877.). Svi su natpisi ispisani zlatnom bojom, a osim biografskih podataka tu su i prigodni stihovi (epitafi). Zanimljivo je da se natpisi nalaze i s druge strane spomenika gdje su podatci o drugim članovima obitelji Nöthig pokopanima u tim grobovima. Spomenimo kako se nasuprot tim spomenicima nalazi grob s nadgrobnim spomenikom najpoznatijeg đurđevačkog političara Tome Jalžabetića (1852. – 1937.).

Na tom dijelu groblja nalazimo grobove i nadgrobne spomenike obitelji liječnika Luje Harazima (1850. – 1916.), odvjetnika dr. Petra Majera (1878. – 1939.), „sudbenog oficijala“ Stjepana Turkovića (1866. – 1935.) i nastavnice Marije Turković (1914. – 1985.). Zatim je tu učitelj Bolto Zlatec (1827. – 1888.) sa suprugom, sinom krojačem Đurom te kćerkom Marijom uz koju je muž Gabrijel Petanjek – „oficijal“. Ovdje su pokopani pisar Jakob Matoničkin (1880. – 1931.) i supruga mu Matilda, zatim „Podinspektor financ. kontrole“ Josip Plivelić (1874. – 1926.) sa suprugom i njezinim roditeljima, đurđevačkim trgovcima Antunom (1864. – 1937.) i Anom Južnić. Zanimljiv je grob sa spomenikom Ane Gjumbir rođ.

37 Eduard (Slavoljub) Nöthig bio je vlasnik paromlina, trgovine, gostionice, mesnice i pivare u Đurđevcu te veleposjednik i konjogojac. U braku s Rozalijom Gašpari (rođenom Đurđevčankom), sklopljenim 1843. godine, kada je vjerojatno i doselio u Đurđevac imao je osmero djece. Sinovi Josip (rođ. 1844.), Eduard (rođ. 1852.), Martin (rođ. 1854.) i Ivan (rođ. 1861.) bili su poduzetnici kao i otac pa su se bavili trgovinom, gostioničarstvom, mlinarstvom i konjogojstvom, a obnašali su i različite političke funkcije pri čemu se istaknuo Josip Nöthig koji je bio županijski zastupnik i načelnik u Đurđevcu (1887. – 1889.). Kćerka Ana (rođ. 1857.) udala se za uglednog Đurđevčana Đuru Semeraja koji je umro nepunih godinu dana nakon vjenčanja. Josip se oženio Đurđevčankom Sofijom Điketa koja je umrla kao mlada žena.

Sl. 5. Pogled na grobnu kapelicu obitelji Maderić te svećeničku grobnicu i spomen-kosturnicu vojvodanskih boraca (snimio: N. Cik, 12. 7. 2015.).

Semeraj (1830. – 1898.) i sina joj Josipa (1865. – 1919.) s obitelji. Među odličnicima spomenimo još Martina Peršića (1834. – 1892.) koji je bio veleposjednik, kotarski pristav, općinski načelnik u Đurđevcu, županijski zastupnik, potpredsjednik čitaonice te predsjednik i član školskog odbora i njegovu suprugu Mariju rođ. Semeraj (1833. – 1887.), a ova je dva nadgrobna spomenika svojim roditeljima vjerojatno podignuo pravnik dr. Andrija Peršić. Ovdje možemo spomenuti i nekoliko svećenika koji su groblje u rodnom Đurđevcu odabrali za svoje posljednje počivalište, a to su Baltazar (Bolto) Bažulić (1861. – 1921.) i Andrija Ormuž, a pribrojimo tu i obitelji nekih svećenika: Ivandija, Mihinić i Rasinec. Najpoznatijom osobom pokopanom na đurđevačkom groblju s gledišta hrvatske političke povijesti može se smatrati političar, prosvjetni i socijalni radnik te prvi i jedini ministar iz Đurđevca i Podravine prof. Viktor Pogačnik (1874. – 1945.), a tu su pokopani njegovi roditelji Valent i Josipa Pogačnik te Amalija Basariček (1848. – 1933.), majka poznatog hrvatskog političara dr. Đure Basaričeka i njegova kćerka Ljubica Štenc rođ. Basariček (1908. – 1962.) jer je prof. Viktor Pogačnik bio oženjen Basaričekovom sestrom Ankom.³⁸ Među poznatim osobama pokopa-

38 O životu i radu prof. Viktora Pogačnika, njegovoj obitelji i njihovoj povezanosti s obitelji dr. Đure Basaričeka najviše je istraživala i pisala hrvatska povjesničarka prof. dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević koja je i sama rodbinski povezana s obitelji Pogačnik. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Život i rad profesora Viktora Pogačnika* // Podravski zbornik 1991. (ur. Vjekoslav Prvčić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1991., 131–145; KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira; WAGNER, Elizabeta: *Đurđevčani – prof. Viktor Pogačnik i dr. Daniel*

nim na đurđevačkom groblju ističu se biciklist Dragutin Ivković (1907. – 1951.) i prva zagrebačka kondukterka Paula Landsky rođ. Franjo (1980. – 1981.).

Kod nekih mjesta znamo da se ispod nadgrobnih spomenika kriju zidane grobnice kao što je to naglašeno na nadgrobnom spomeniku Blaža i Marije Puškaš te njihove kćeri Anke Brombauer („GROBNICA PUŠKAŠ“), a u takvim grobnicama na tom dijelu groblja počivaju još primjerice: učitelj Fran Španić (1856. – 1902.) sa suprugom Helenom, obitelji Mihinić, Mikuldaš, Janči, Sofija i Bara Flajnek i drugi. Kod ostalih nadgrobnih spomenika riječ je o piramidama većih ili manjih dimenzija ili o imitacijama grobnica koje su obložene mramorom i opremljene pločama s uklesanim podacima o pokojnicima. Na bogatim je nadgrobnim spomenicima uglavnom uklesan naziv tvrtke koja ga je izgradila, a koje nalazimo po čitavom groblju: Strecha (Zagreb), Tribuson (Bjelovar), I. Pierottia naslj. (Zagreb), F. Sam (Zagreb) i drugi.

Osim đurđevačkih gospodarstvenika, obrtnika, učitelja te obnašatelja svjetovne i vjerske vlasti, na ovom dijelu groblja pokopani su i neki bogati seljaci: Bolto Jakupčić, Petar i Marta Piškorec, obitelj Josipa Horvata, Josip i Marija Podunajec, Mijo Benko, Mijo Mihinić i drugi. Ono što njih povezuje s inteligencijom (među kojom je ovdje spomenut samo jedan diol!) i što ovdje treba naglasiti jest činjenica da im je zajedničko otprilike jednako doba smrti, a to su prva desetljeća 20. stoljeća. Ne zaboravimo kako se u to doba grade i jedine dvije kapele iznad grobnica (Đumbir i Maderić). Prema tome bismo mogli zaključiti da je u to doba ovo bio najatraktivniji dio groblja jer je ovdje pokopan velik dio osoba iz obitelji koje su u to doba uživale najviši ekonomski i društveni status. Možda je između 1890-ih i 1930-ih godina ovaj dio groblja ponovno raspoređen zbog napuštanja prvotnih grobova iz doba osnivanja groblja. Ovu pretpostavku potkre-

pljuje činjenica kako se ovdje smješta i najveći dio onih koji su doselili u Đurđevac (trgovci, činovnici, obrtnici učitelji, svećenici) što podrazumijeva da su oni grobna mjesta kupovali, za razliku od starosjedioaca koji su ih mogli naslijediti. Osim toga, zanimljivo je da su mnoge obitelji na tom dijelu groblja međusobno rodbinski povezane, a među njima se ističu obitelji Semeraj, Đumbir i Mihinić. Ovaj dio groblja na jedinstven način svjedoči o materijalnoj i kulturnoj potentnosti Đurđevca u razdoblju između dva svjetska rata koje se ovdje poklapa i s gradnjom župne crkve 1928. i 1929. godine.

Iz doba kada je popunjavao taj dio groblja (1926.), a iz pera poznatog đurđevačkog učitelja Ivana Kranjčeva, imamo pisano svjedočanstvo o izgledu groblja i odnosu prema njemu: „Mještani štiju groblje. Ono imade obični seoski

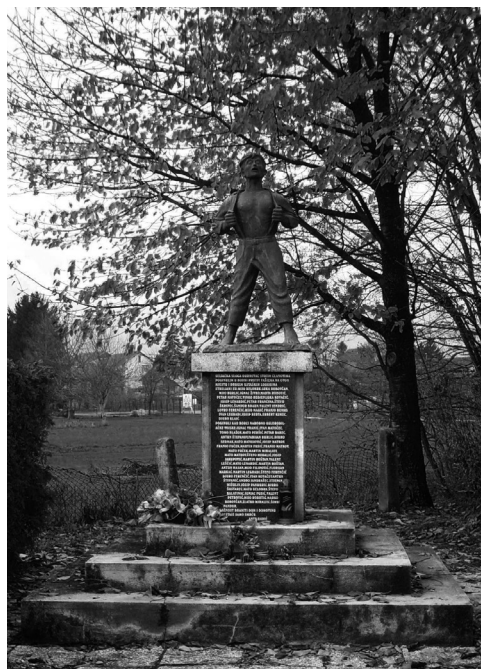
Sl. 6. Jednaki spomenici nad grobovima četvorice Đurđevčana poginulih 1942. godine (snimio: M. Slunjski, 14. 3. 2015.).

tip jednostavnih u redove predanih humaka s većinom drvenih krstova. Samo gdje koji imućniji seljak ili gospodin imade željezni krst, ograđeni i obzidani grob, kameniti spomenik. Posebno mjesto na groblju uživaju samo umrli mjesni svećenici. Na groblju je i mrtvačnica, kućica, gdje su spremljene grobarske potreštine.“³⁹ No, groblje je mjesto koje se svakodnevno mijenja, kako u prošlosti tako i danas. Zemljani grobovi iščezavaju, pogotovo oni s drvenim križevima, dok se zemljanih grobova s betonskim križevima može naći još mnogo.

Pogačnik. *Subjektivni socijalne politike u prvoj četvrtini 20. stoljeća* // Podravski zbornik 2012. (ur. Robert Čimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2012., 44–65; ČIK, Nikola: *Preci i rođaci prof. Mire Kolar-Dimitrijević u Podravini* // Mira Kolar i Podravina: Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 80. obljetnice prof. dr. sc. Mire Kolar-Dimitrijević (ur. Hrvoje Petrić i Dragutin Feletar), Koprivnica: Meridijani, Povijesno društvo Koprivnica, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju Zagreb, 2013., 129–139.

Uz detaljnije opisan dio gradskog groblja u Đurđevcu, stari i vrijedni nadgrobni spomenici različitih oblika i veličina nalaze se na svim dijelovima groblja, osim na najnovijem dijelu. Oni obilježavaju grobove pojedinaca i čitavih obitelji koje su svojim životom, radom i djelatnošću ostavili određen trag u povijesti Đurđevca ili im je jednostavno njihovo zanimanje, ekonomski status i društveni ugled dopuštao da sebi i članovima svoje najuže obitelji podignu spomenike trajnije vrijednosti od drugih. Među takvima najčešće nalazimo svećenike, različite obrtnike, učitelje, činovnike, liječnike, pravnike, vojnike, privrednike, ali i bogate seljake. Posebno su zanimljivi nadgrobni spomenici koji su podignuti nad grobovima mještana umrlih u vrlo mladoj dobi: djeca (pogotovo sinovi jedinci) i mladi (žrtve tzv. španjolske gripe koja je harala po završetku Prvog svjetskog rata), žene u porodu, mladići, muževi i očevi poginuli u Prvom svjetskom ratu i na druge načine te drugi. Čini se da u slučajevima takve nesreće i žalosti rođaci nisu štedjeli kako bi što dostojnije obilježili grobove svojih prerano umrlih članova obitelji, a danas nam takvi spomenici pripovijedaju čitave životne drame. Zbog svoje kvalitete i ukrasa (redovito su takvi spomenici opremljeni i fotografijama apliciranim na porculan) takvi vrjedniji spomenici često su na meti kradljivaca i/ili običnih vandala.

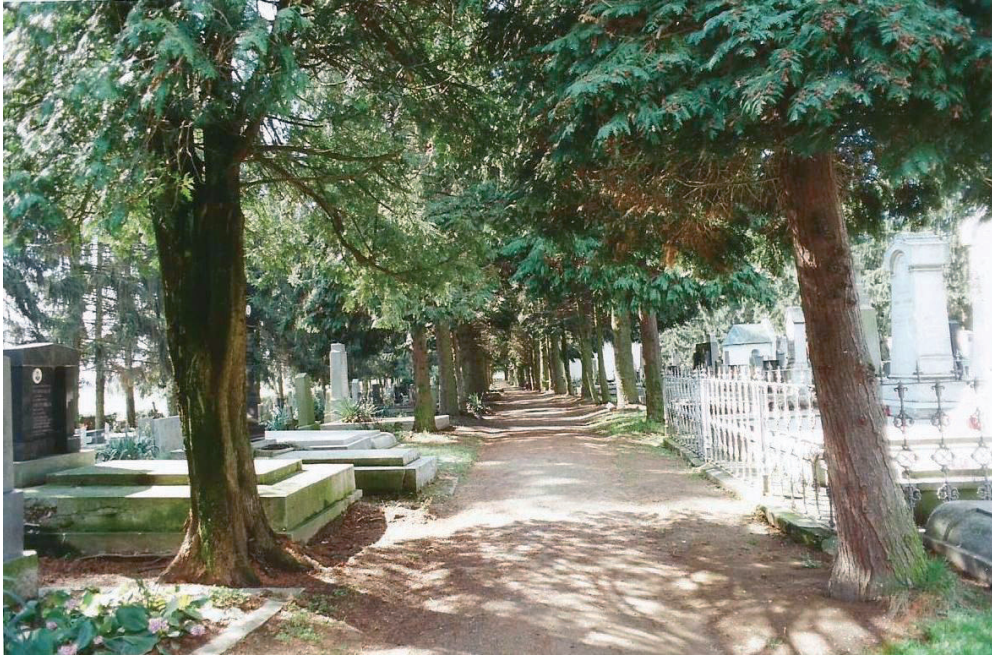
No, vrijedni i zanimljivi stari nadgrobni spomenici najčešće stradavaju i nestaju zbog nebrige za starine koja je karakteristična za velik dio Đurđevčana. Zbog toga u Đurđevcu nemamo sačuvanih starijih nadgrobni spomenika od onih koji su izrađeni krajem 19. stoljeća, a broj sačuvanih vrijednih i povijesno značajnih spomenika proporcionalno raste s pomakom na lenti vremena prema sadašnjosti. Zapravo je vrlo teško precizno odrediti kada je koji od spomenika izrađen jer mnogi primjeri dokazuju da nadgrobni spomenici nisu postavljeni odmah nakon ukopa. U prilog tome govore primjeri gdje se biografski podatci uklesani na spomeniku ne poklapaju s podatcima zabilježenim u crkvenim matičnim knjigama koje ipak možemo smatrati vjerodostojnijim izvorom. Držim da takve pogreške ne možemo smatrati nepažnjom, već zaboravljanjem točnih podataka zbog vremenskog odmaka (začudo, takve se pogreške pojavljuju i danas). Nerijetko se ispod nadgrobni spo-

Sl. 7. Spomenik koji je postavila *Seljačka sloga* (snimio: N. Cik, 24. 11. 2013.).

menika i betonsko-mramornih okvira nalaze zidane grobnice sagrađene prije početka upotrebe betona u graditeljstvu, a na njih se nailazi prilikom pokušaja iskopa novih grobova na mjestima koja na površini izgledaju zapuštena. Takva mjesta predstavljaju i realnu opasnost od urušavanja pa je od strane današnje uprave groblja donesena hvalevrijedna odluka da na takvim dijelovima groblja (to se posebno odnosi na spomenuto polje C) nisu dozvoljeni ukopi na novim mjestima osim za vlasnike postojećih grobnih mjesta. Na taj se način ujedno štite i postojeći spomenici i grobna mjesta.

Posebnu pažnju plijene grobovi s lijevanim željeznim križevima koji imaju prvenstveno umjetničku vrijednost jer na njima gotovo redovito nema podataka o osobama pokopanim na tome mjestu. No, rijetko je koji od takvih križeva (među kojima bismo mogli pronaći neke koji su po izvedbi vrlo slični) održavan pa su oni uglavnom nagrizeni hrđom i odaju dojam zapuštenosti iako zbog izdržljivosti materijala od kojih su izrađeni možda najbolje od svih vrsta nadgrobni obilježja odolijevaju atmosferilijama. Danas ih se na autentičnim mjestima može pronaći 50-ak, a dio dislociranih je spremljen na sigurno mjesto na

Sl. 8. Glavna aleja prije rušenja crnogoričnog nasada 1995. godine (snimila: M. Šiler, 1995.).

grobļu. Spomenimo da iz 1931. godine potječe betonsko raspelo koje je nedaleko grobljanske kapele na glavnoj stazi podigla *Zemljišna zajednica Đurđevac*. Na stubu na kojem stoji raspelo s Kristovim korpusom i reljefom Blažene Djevice Marije uklesan je natpis „*POKOJ VJEČNIDARUJIM GOSPODINE*“ te podatci o graditeljima („*POSTAVILA ZEMLJ. ZAJEDNICA / ĐURĐEVAC / 1931.*“), a koji zahtijeva obnovu, kao i čitavo raspelo.

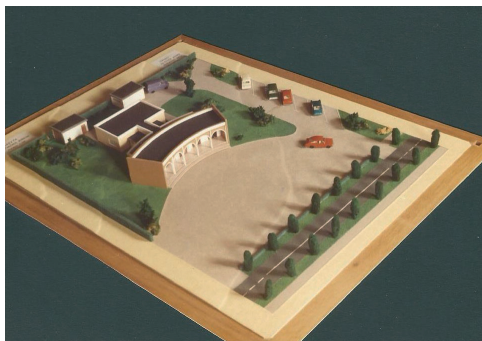
6. Groblje tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata

Povijesti đurđevačkog groblja u doba Drugog svjetskog rata (1940-ih) valja posvetiti posebnu pozornost zbog pojave novog odnosa prema groblju kao javnom dobru (o čemu svjedoče pisani dokumenti) i zbog uloge koju groblje ima u specifično ratno doba zbog neubičajeno velikog broja ukopa zbog ratnih stradanja. Do Drugog svjetskog rata značajnu je ulogu u upravi groblja imala Katolička crkva, odnosno đurđevački župnici jer je to bilo isključivo rimokatoličko groblje. To je razumljivo jer je groblje u Đurđevcu ujedno i župno groblje gdje su pokapani žitelji Đurđevca i

nekoliko župnih filijala, odnosno sela koja su nastala krajem 19. stoljeća odlaskom obitelji iz Đurđevca na konake. U slučaju Severovaca i Grkina (filijale đurđevačke župe) to je i danas tako jer ta sela nemaju svoja groblja, dok se žitelji drugih đurđevačkih konaka pokapaju na grobljima u svojim župama (uglavnom u Ferdinandovcu i Kalinovcu). S druge strane, sela koja su se ranije nalazila u sastavu župe sa središtem u Đurđevcu (Katalena do sredine 18. stoljeća, Šemovci i Sveta Ana do 1868., Kalinovec do 1881. te Budrovec i Čepelovec do 1960-ih godina) oduvijek su imala groblja oko svojih kapela kako svjedoče povijesni izvori. Specifično je selo Mičetinec koje je filijala đurđevačke župe, ali ima svoje vlastito groblje.

Od 1941. godine, odnosno od osnivanja, brigu i upravu nad grobljem preuzelo je *Društvo za uljepšavanje mjesta Đurđevca*.⁴⁰ Pred-

40 Društvo za unapređenje mjesta Đurđevca osnovano 21. siječnja 1941. godine, a kasnije je djelovalo kao Društvo za uljepšavanje mjesta i čuvanje čovjekove okoline. Najvažniji poslovi kojima se Društvo bavilo jesu: briga o groblju, uzgoj neobične vrste kruške nazvane „đurđevačka trortka“, održavanje mjesnog rasadnika te uređenje ulica i parkova u Đurđevcu. U Gradskoj knjižnici u Đurđevcu čuva se dokumentacija Društva koju je dosad najdetaljnije

Sl. 9. Maketa mrtvačnice Hranimira Hlouška (snimio: H. Hloušek).

Sl. 10. Pročelje i prostor ispred mrtvačnice (snimio: M. Slunjski, 14. 3. 2015.).

sjednik *Društva Ivan Šavor* predložio je projekt uređenja groblja koji je realiziran tijekom 1942. i 1943. godine u režiji *Društva i Zemljišne zajednice* koja je zapravo bila gospodar groblja. Rezultat institucionalizirane brige za groblje je i opširan Statut groblja iz 1943. godine kada je odobren i ovjeren od Kotarske oblasti u Đurđevcu. Tekst je podijeljen na 6 poglavlja i 83 članka, jasan je i vrlo razumljiv. Odredbama se jasno nastoji uspostaviti red kod rasporeda grobova, ukopa i izgradnje grobljanske arhitekture. Sve je prožeto željom za oblikovanjem estetski lijepog i urednog groblja. Statut polazi od činjenice da u Đurđevcu postoji groblje kao jedino mjesto ukopa za sve žitelje bez obzira na „konfesionalnu ili zavičajnu pripadnost“. Naime, s obzirom da je u Đurđevcu prevladavalo rimokatoličko stanovništvo (židovski vjernici imali su svoje groblje), nije bilo potrebe za uređenjem posebnog dijela za pripadnike drugih religija, osim možda za poneke muslimane. Vrlo brojni Romi odlučili su se pokapati na samo jednom dijelu groblja (uz ogradu na zapadnom rubu), distancirano od drugih stanovnika Đurđevca.

Iz Statuta saznajemo kako od infrastrukture na groblju tada postoji ograda s velikim ulazom i dva ulaza za pješake te dva bunara za navodnjavanje nasada.⁴¹ U više navrata se spominje gradnja mrtvačnice s tri odra, sobom za oblačenje svećenika te posebna mrtvačnica gdje će se polagati zatvoreni ljesovi s truplima osoba umrlih od zaraznih bolesti uz koju bi bila i prostorija za obdukcije („proparanje“).⁴²

proučio Vladimir Miholek.

41 Gradska knjižnica Đurđevac (dalje: GKD), Društvo za poljepšanje mjesta Đurđevca, Opći spisi, 1941. – 1979., Statut groblja, članak 3.

42 Čini se da takva prostorija nikada nije uređena jer je obdukcija 9-godišnjeg dječaka iz Đurđevca Ivana Grdana koji je umro 12. prosinca 1957. godine pod sumnjom da se otrovao salamom, izvršena

Znamo da takva mrtvačnica nije izgrađena sljedećih 40 godina, a postojeća je građevina funkcionirala kao alatnica i uredski prostor. „Groblje je razdjeljeno u polja, među pojedinih polja teku široki glavni putevi. Pojedina polja razdjeljena su u grobne redove, između redova teku uski sporedni putevi. Redovi su razvrstani u četiri plaćevna razreda i razdijeljeni u grobove.“⁴³ Ovaj opis potkrepljuje nacrt s brojčanim oznakama polja, redova i grobova te koloriranim rasporedom grobnica za koji nije poznato jeli sačuvan. Iako opisani nacrt vjerojatno nije sačuvan, sačuvana je knjiga u kojoj su od početka 1940-ih godina, više ili manje precizno, evidentirani podaci o ukopima. Popisi sadržavaju ime i prezime pokojnika, njegov stalež (zanimanje), datum smrti ili ukopa, mjesto stanovanja, starost pokojnika, mjesto ukopa, podatke o plaćenju svoti pokopa i eventualne napomene.⁴⁴

Zanimljiv je opis odnosa prema starim grobovima i nadgrobni spomenicima: „Mjesno skupno groblje ima starinskih grobova, grobnica i spomenika. Ti stari grobovi i spomenici u skupinama ili pojedince – imaju se strogo čuvati a ako to ustreba, na račun zaklade groblja uzdržavati. (...) O starim grobnicama, grobovima i spomenicima – koji se radi svojeg kulturno-iztorijske vrijednosti imaju čuvati, treba sastaviti katastar/ našastar/ i upravi na odobrenje predložiti.“⁴⁵ Dakle, prije više od sedam desetljeća u Đurđevcu nailazimo na probleme i prijedloge koji su aktualni i danas. Prepoznamo intenciju gospodara groblja iz tog doba: „Mjesno groblje valja urediti kao perivoj sa mnogo drveća raznim ukrasnim grmljem i ili inim trajnim nasadom. (...) Na

u štaglju u obiteljskom dvorištu. Za ove podatke zahvaljujem Bolti Bobovčanu (rođ. 1950.) iz Đurđevca.

43 GKD, Društvo za poljepšanje mjesta Đurđevca, članak 3.

44 Knjiga ukopa čuva se u uredu uprave groblja u Đurđevcu.

45 GKD, Društvo za poljepšanje mjesta Đurđevca, članak 4.

račun zaklade groblja smjestiti će se na groblju uz glavne puteve klupe za počivanje občinstva. (...) Na groblju ima se što više drveća i ukrasnog grmlja zasadivati, i to ne samo iz estetskih već iz razloga javnog zdravlja. Drveće znatno pospješuje proces raspadanja tamo ukopanih lješina, te ubija sve podzemne plinove i slične, koji se od lješeva pod zemljom razvijaju i tako groblje raskužuje. Najmanje svakih 15 metara mora biti zasadjeno po jedno drvo a izuzev toga po koji ukrasni grm.⁴⁶

Slijede uredbe kojima se nastoji postići estetski privlačno mjesto te nastoji dojam socijalne uravnoteženosti i prirodne ravnoteže: „Nepoželjno je postavljanje glomaznih i previsokih spomenika, raznih željeznih i kamenitih ograda i slično. Sve prenapadno i preteško smeta zamisli „Groblje-perivoj“. Već postojeći luksuriozno uređene grobova – ukoliko to još nije provedeno – treba trajnim nasadima maskirati, a grobove siromaku uljepšati. (...) Ovako uređeno groblje djelovat će na posjetioca osjećajno uvidljivo, te biti na utjehu svim onim bolnim i žalosnima koji prilaze grobovima svojih milih i dragih.“⁴⁷

Prema odredbama o vlasništvu i imovini „vlasnik mjesnog skupnog groblja, mrtvačnica i kuće čuvara je Z. Z. (Zemljišna zajednica, op. a.) Gjurgjevac“.⁴⁸ Tada je na njezinom čelu bio glavar Đuro Međimorec. „Sa zakladom groblja upravlja uprava groblja/grobljanski odbor.“⁴⁹ Taj odbor činile su sljedeće osobe: I) župnik kao predsjednik; II) općinski načelnik; III) predsjednik Društva za unapredjenje Gjurgjevca; IV) predsjednik Z. Z.; V) predsjednik Tehničkog odbora D. z. Gjurgjevca i jedan član tehničkog odbora Društva za unapredjenje mjesta Gjurgjevca. Sve poslove u vezi groblja obavlja upravitelj groblja kojeg bira i imenuje grobljanski odbor. Statutom je određeno postavljenje oglasne ploče na vidljivom mjestu s kućnim redom za groblje.⁵⁰ Mjesta za ukop na groblju razvrstana su u nekoliko kategorija: A) kapelice sa grobnicom (arkade); B) grobnice sa pročelnim zidom; C) redovite obiteljske grobnice; D) vlastiti grobovi I., II. i III. razreda; E) opće-

ni grobovi IV. razreda i F) besplatni grobovi.⁵¹ „Kapelicu sa grobnicom može si svatko izgraditi uz ogradu groblja.“ To je ovisilo samo o novčanim mogućnostima graditelja, a isto je vrijedilo i za druge vrste grobnica jer je pritom bilo potrebno uplatiti nešto više takse.⁵² Upute za izgradnju grobnica (mjesto i način gradnje, dimenzije, materijal, obaveza redovitog održavanja, nasljeđivanje ili prodaja grobnice i drugo) vrlo su jasne i imaju cilj da takve građevine budu kvalitetno napravljene i estetski privlačne.⁵³ Slični su propisi i kod zemljanih grobova sa strogim pravilima o broju i učestalosti ukopa u pojedini grob.

Iz opisanog Statuta saznajemo ponešto o dobrim običajima koji su se nastojali uvesti u Đurđevcu. Tako se građevinski radovi nisu smjeli obavljati nedjeljom i blagdanima (zato je s gradnjom grobnica trebalo započinjati u ponedjeljak), a ako posao nije bio dovršen mjesto je trebalo potpuno očistiti što znači da su u tim danima posjeti groblju bili učestaliji. Isto tako, ni sprovodi nisu trebali biti nedjeljom i blagdanima, a ako drugačije nije bilo moguće onda je to trebalo biti isključivo prijepodne. Posljednji sprovod u zimskim danima mogao je započeti u 16, a ljeti u 18 sati. Ljesovi s mrtvacima mogli su se prevoziti samo posebnim kolima za tu namjenu, i to najkraćim putem od mjesta smrti do groblja. U mrtvačnici, oni koji nisu umrli od zaraznih bolesti imaju ležati u otvorenom lijesu, a prostorija se može ukasiti tkaninama, cvijećem i svijećama. Pristup odru trebalo je osigurati najbližoj rodbini. Pokapanje bez lijesa ili mrtvaca bez odjeće bilo je zabranjeno. Zato su posebno propisane dimenzije i oblik ljesova što se posebno trebalo poštovati kod ljesova namijenjenih pokapanju u grobnice i pokapanju osoba umrlih od zaraznih bolesti. U slučaju izbijanja epidemije predviđeno je raskuživanje grobova s dva sloja živog vapna prilikom ukopa. Grobove i grobnice trebalo je obavezno zatvoriti na dan ukopa!

Higijensko-zdravstvene odredbe Statuta o groblju u Đurđevcu dobile su posebnu važnost sljedeće godine nakon donošenja (1944.) jer je od tada Đurđevac, više nego prijašnjih godina rata, bio mjesto pogibije velikog bro-

46 GKĐ, Društvo za poljepšanje mjesta Đurđevca, članak 5, 62.

47 GKĐ, Društvo za poljepšanje mjesta Đurđevca, članak 5.

48 GKĐ, Društvo za poljepšanje mjesta Đurđevca, članak 6.

49 GKĐ, Društvo za poljepšanje mjesta Đurđevca, članak 7.

50 GKĐ, Društvo za poljepšanje mjesta Đurđevca, članak 70, 73, 75-77.

51 GKĐ, Društvo za poljepšanje mjesta Đurđevca, članak 12.

52 GKĐ, Društvo za poljepšanje mjesta Đurđevca, članak 13-15.

53 GKĐ, Društvo za poljepšanje mjesta Đurđevca, članak 16-29.

ja vojnika i civila. Prema pisanom svjedočanstvu đurđevačkog župnika Jakova Novosela, na Novu godinu 1944. godine u Đurđevac su upali partizani, 10. siječnja 1944. godine bio je izvrnut zračnom bombardiranju pri čemu je poginulo deset osoba.⁵⁴ Na Pepelnicu iste godine nakratko su partizane rastjerali njemački tenkovi, a 19. lipnja ovamo upada ustaška vojska na čelu s Rafaelom Bobanom. Partizani su ponovno zauzeli Đurđevac 13. listopada 1944. godine i nastavili s pljačkom, maltretiranjem i ubijanjem ljudi koje zakapaju po vrto-vima i šumama – kako piše župnik Novosel.⁵⁵ Nedjela su činili i pripadnici tzv. bijele garde koji su ordinirali u Prekodravlju pa su svoje žrtve nerijetko bacali u rijeku Dravu.⁵⁶ Međutim, 13. prosinca u Đurđevac dolaze čete kozaka prilikom čega je u nekoliko dana ubijeno više desetaka civila, ali i kozaka. Upravo knjiga evidencija ukopa otkriva brojnost žrtava u Đurđevcu tih dana 1944. i 1945. godine kada je ljudski život imao možda najmanju vrijednost u povijesti i kada se život mladih muškaraca – vojnika iz tko zna kojih sve krajeva sveo na zapis „EnEn“ u grobnoj knjizi prilikom ukopa na đurđevačkom groblju.

Đurđevčani koji su kao vojnici poginuli u ratu i čija su tijela stigla do Đurđevca pokapani su u obiteljskim ili novoosnovanim grobovima. Broj stradalih povećao se 1944. godine tijekom borbi na području Đurđevca i sukobima s kozacima u prosincu 1944. i na početku 1945. godine kada se pojavljuje i velik broj civilnih žrtava.⁵⁷ U samoobrani te obrani života članova svoje obitelji i imovine Đurđevčani su nerijetko ubijali kozake i potajno ih pokapali, a mnogi su stradali i u otvorenim suko-

bima s vojskom. Mnogo je bilo neidentificiranih vojnika koji su u grobnoj knjizi upisani kao „NN“ ili „EnEn“ i pokopani na posebnom mjestu na groblju pri čemu su primijenjene uredbe raskušivanju pri pokopu osoba umrlih od zaraznih bolesti pa su grobovi zasipani živim vapnom.⁵⁸

U to je vrijeme zbog ratnih stradanja popunjena jedna čitava staza na đurđevačkom groblju, a to je donja staza na polju A koja je najbliže prostoru ispred mrtvačnice. O tome svjedoči niz nadgrobni spomenika s podacima o pogibiji vojnika; neki od njih su: Rudolf i Marija Redep (poginuli 8. VII. 1944.), Petar Babec (1900. – 1944.), Ignac Vranić (1922. – 1945.), Martin Fusić i Ivan Pavić (poginuli 4. VIII. 1944.), Franjo Leščić (poginuo 1944.), Luka Leščan (1898. – 1944.), Ignac i Mato Pavlec (poginuli 1944.), Florijan Šandor (poginuo 1944.), Antun Markač (1916. – 1943.), Martin Legradi (1923. – 1943.), Ivan Matočec (1914. – 1944.), Martin Matočec (1924. – 1944.), Martin Roštan (1922. – 1945.) i drugi nad čijim grobovima nema podataka.⁵⁹ Među njima je i zajednički okvir s identičnim nadgrobni spomenicima četvorice poginulih Đurđevčana-domobrana: Petar Škurđija (1918. – poginuo u Kutini, 1942.), Stjepan Kranjčev (1905. – poginuo u Bosni, 1942.), Martin Ščuka (1905. – poginuo u Sarajevu, 1941.) i Ivan Topolčić (1905. – poginuo u Bosni, 1942.).

Dana 18. svibnja 1945. godine minirana je zgrada Šumarije i susjedna kuća u današnjoj Jelačićevoj ulici u Đurđevcu u kojoj je tada bila smještena partizanska bolnica i kuhinja za ranjenike vojvođanskih jedinica.⁶⁰ Tada je

54 Ovakve podatke donosi i kroničar Mato Kudumija. KUDUMIJA, Mato: *Đurđevac u svijetu i vremenu*. Đurđevac: Mjesna konferencija SS radnog naroda Đurđevac, 1968., 100.

55 Arhiv župnog ureda rkt. župe svetog Jurja mučenika u Đurđevcu, Conscriptio...

56 KUDUMIJA, Mato: *Đurđevac u svijetu i vremenu*, 100.

57 U Đurđevcu je do sada evidentirano 20-ak osoba koje su u razdoblju između 13. i 15. prosinca 1944. godine ubili kozaci. Najviše je ubijenih 13. prosinca, a najgroznije zvjerstvo počinjeno je toga dana u obitelji Hadarijuš kada je ubijeno dvoje staraca, 86-godišnji Pavao Hadarijuš i njegova 79-godišnja supruga Magdalena te dvojica njihovih praukuca: Mato Ščuka, star 6 godina i brat mu Ivan Ščuka, star 3 i pol mjeseca.

58 Vladimir Miholek iz Đurđevca svjedoči kako su prilikom ukopa u grobu njegove obitelji pronađeni tragovi vapna jer su na tom dijelu pokapani vojnici tijekom Drugom svjetskog rata.

59 Ovdje su navedeni podatci koji su očitani s nadgrobni spomenika. Međutim, i u drugim grobovima na tome dijelu pokopani su Đurđevčani koji su stradali kao vojnici između 1942. i 1945. godine, ali njihova imena i podatci o pogibiji nisu zabilježeni jer nema nadgrobni spomenika ili su grobovi promijenili vlasnike. Pomoću podataka iz matičnih knjiga i njih bi bilo moguće evidentirati.

60 KUDUMIJA, Mato: *Đurđevac u svijetu i vremenu*, 102–103; *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946.: dokumenti: Zagreb i središnja Hrvatska (knjiga 3)*, priredili Vladimir Geiger et al. Slavonski Brod, Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Slavonski brod, Hrvatski institut za povijest, 2008., 381.

poginulo nekoliko desetaka osoba od kojih je dio pokopan u neposrednoj blizini mjesta pogibije, odnosno kod raspela na Novom Selu, a dio uz glavnu stazu u parku župne crkve svetog Jurja u Đurđevcu. Hranimir Hloušek iz Đurđevca svjedočio je kao 11-godišnjak 1946. godine kada su ovi leševi vađeni iz tih privremenih grobova kako bi ih preuzela rodbina ili kako bi bili dostojno pokopani na mjesnom groblju. Bio je to vrlo mučan posao jer su lješovi otvarani radi identifikacije, a u najgorem stupnju raspadanja bili su leševi pokopani u parku kod župne crkve jer je to izrazito vlažno mjesto.⁶¹ Posmrtno ostatke je do groblja prevezio voditelj mjesnog pogrebnog poduzeća Mijo Miholek.⁶² Prema nacrtu i troškovniku koji je izradio ing. Hranimir Hloušek 1987. godine izgrađen je spomenik-kosturnica na kojem uz simbol petokrake zvijezde sa srpom i čekićem stoji natpis: „OVDJE JE SAHRANJENO 19 BORACA VOJVODANSKIH JEDINICA JNA POGINULIH 18. V. 1945. U ĐURĐEVCU / SAVEZ BORACA ĐURĐEVAC 1961“.⁶³

U neposrednoj blizini Đurđevca nalazi se još jedna lokacija koja je u prošlosti služila kao groblje. Bilo je to židovsko groblje koje se nalazilo na prostoru današnjeg romskog naselja Stiska. Iako je većina đurđevačkih židovskih obitelji stradala u Drugom svjetskom ratu, ostali su grobovi na kojima je bilo nadgrobnih spomenika i koji su bili ograđeni. Naime, 1960-ih godina dolazi do inicijative da se ovo groblje uredi, no priklonilo se ipak ideji o ekshumaciji posmrtnih ostataka i njihovom preseljenju na mjesno groblje gdje bi se uređila grobnica kao njihovo trajno počivalište.

61 Svjedočanstvo Hranimira (Ranka) Hlouška (Đurđevac, rođ. 14. I. 1935.) koje mi je ispričao 11. ožujka 2015. godine.

62 Za ovu informaciju zahvaljujem Vladimiru Miholeku (Đurđevac, rođ. 1962.) koji je unuk spomenutog Mije Miholeka.

63 Troškovnik s dokaznicom mjera za spomenik i nacrt spomenika poginulim borcima Vojvodanske brigade u Đurđevcu izradio je Hranimir Hloušek. Spomenik je obložen kamenom prve klase „Jablanica“, slova, brojke i zvijezda su od bronce, a izrađena je i kamena vaza za cvijeće. Radove je izvela Komunalno građevinska radna organizacija Komunalije, a komisija (Milka Markešić, Luka Kudumija, Josip Kolar, Ivan Raić i Hranimir Hloušek) je pri pregledu i preuzimanju izvedenih radova 18. prosinca 1987. godine „utvrdila da su radovi izvedeni kvalitetno i u skladu sa postojećim građevinskim propisima i normama i u potpunosti prema tehničkoj dokumentaciji“ o čemu je sastavljen zapisnik. Materijale je ustupio Hranimir Hloušek.

Taj su posao trebali izvesti oni koji su upravljali grobljem, financijska sredstva osigurati Općina i Mjesna zajednica Đurđevac, a židovska bi zajednica *Društvu za uljepšavanje mjesta* zauzvrat darovala zemljište, spomenike i betonsku ogradu.⁶⁴ Ovaj se posao otezao godinama i nije poznato na koji je način naposljetku izveden, ali je očito 1970-ih godina uređena grobnica s vrlo jednostavnim nadgrobnim spomenikom na kojem je natpis: „NA OVOM MJESTU SAHRANJENI SU POSMRTNI OSTACI JEVREJSKOG GROBLJA U DJURDJEVCU. U SPOMEN PALIM BORCIMA I ŽRTVAMA FAŠIZMA“. Ostaje nepoznanica što je bilo s nadgrobnim spomenicima sa židovskog groblja u Stisci, kao što i samu lokaciju groblja rijetko tko može ubicirati iako vjerujem da su još živi ljudi koji bi o tome ponešto mogli znati.

Osim nadgrobnih spomenika u to se vrijeme pojavljuje i samostalni spomenik koji je postavila „SELJAČKA SLOGA ĐURĐEVAC SVOJIM ČLANOVIMA POGINULIM U BORBI PROTIV FAŠIZMA NA OVOM MJESTU I DRUGIM USTAŠKIM LOGORIMA“ – kako stoji na spomen-ploči. Iza ovog teksta i riječi „STRELJANI SU“ nabrojeno je 20 imena, a iza riječi „POGINULI KAO BORCINARODNO OSLOBODILAČKE VOJSKE“ još 42 imena i prezimena Đurđevčana među kojima su mnoga već spomenuta kod opisa nadgrobnih spomenika koji svjedoče o ukopima stradalih 1944. godine. Ispod popisa su riječi: „DUŽNOST BRANITI DOM I DOMOVINU PRESTAJE SAMO SMRĆU. ANTERADIĆ“. Spomenik se nalazi uz samu ogradu uz zapadni rub groblja (u kutu na polju G) okružen s nekoliko sadnica čempresa, a uređena je i prilazna stazica. Podnožje spomenika čine tri betonske stepenice na kojima stoji masivni stub s čije prednje strane je ugrađena mramorna spomen-ploča. Stub je ujedno postolje za metalnu skulpturu koja prikazuje bosonogog muškarca u raskoraku, razdrljene košulje koju drži čvrsto stisnutim šakama, dok visoko uzdignuta čela viče. Autor skulpture je đurđevački umjetnik Stjepan Stankir (1937. – 2003.) čije je ime s 1960. godinom očito naknadno urezano u dnu skulpture.⁶⁵

64 MIHOLEK, Vladimir: *Zbornik rada Društva za uljepšavanje mjesta Đurđevac*, 14.

65 Ova se skulptura smatra jedinin kiparskim djelom Stjepana Stankira koji se inače bavio slikarstvom u stilu naivne umjetnosti. Budući da je dio života proveo u Njemačkoj i živio povučeno, Stankir

7. Gradnja mrtvačnice

Odredbe o estetskom uređenju groblja propisane prije opisanim Statutom počele su se realizirati nakon završetka Drugog svjetskog rata i oporavka Društva od ratnih strahota. Krajem 1940-ih godina groblje je doživjelo svojevrsno proširenje u smjeru zapada kada je ondje formiran rasadnik na parceli koja je nabavljena od obitelji Fuček (kbr. 260). Rasadnik je služio *Društvu za unapređenje Đurđevca* za uzgoj sadnica ukrasnog bilja, drveća i voćaka. Na tome je mjestu 1950. godine sagrađena mala mrtvačnica koja ipak nije imala prvotnu namjenu, već je to bio uredski prostor kojem je nadograđeno spremište alata. Iz toga doba znamo imena Đurđevčana koju su bili grobari čiji je osnovni posao bio kopanje grobova.⁶⁶ Bili su to: Luka Čipić (do 1955.), Luka Hađarijuš, Martin Kutčić i Mato Sedmak.⁶⁷

Mnogi planovi oko uređenje groblja nisu izvedeni jer je inženjer Ivan Savor otišao iz Đurđevca iako to nije osujetilo uspješan rad *Društva*. Pritom su značajnu ulogu imali mještani Đurđevca koji su tijekom akcija sakupljanja novca financirali rad *Društva* i tako omogućili realizaciju mnogih projekata, pogotovo onih na mjesnom groblju.⁶⁸ Godine 1949. zahvaljujući poduzetnosti članova *Društva* u Đurđevcu su zasađene prve normandske jele i američki borovac,⁶⁹ a na groblju su zasađene

Sl. 11. Središnji križ na gradskom groblju u Đurđevcu (snimio: M. Slunjski, 31. 10. 2014.).

i različite druge vrste ukrasnih stabala. Istodobno s političkim i društvenim promjenama, kao i aktivnostima na groblju, nadopunjavao se i mijenjao Statut groblja. Nakon višestrukih prijedloga groblje je predano na upravljanje Mjesnoj zajednici jer se vjerovalo da će se na taj način najskorije sagrađiti toliko potrebna i priželjkivana mrtvačnica.

Gradnja mrtvačnice na groblju u Đurđevcu započela je 1975. godine, ali je agonija oko njezinog dovršenja potrajala sljedećih sedam godina.⁷⁰ Naime, kako je to tada bivalo, grad-

je danas gotovo posve zaboravljen, kao i njegova djela. Ovaj se spomenik u proljeće 2008. godine našao na meti kradljivaca kada je ukradena bakrena(?) ploča s popisom imena, a strahovalo se i za Stankirovu brončanu(?) skulpturu. Očito je tada na neki način popis rekonstruiran i uklesan na novopostavljenu mramornu ploču. Dostupno na: <http://www.radio-koprivnica.hr/index.php?idVijesti=4606&page=komentari> od 4. travnja 2008. godine (pristup ostvaren 11. 7. 2015.).

66 Nažalost, još uvijek ne znamo imena mještana koji su kao grobari ili jamari bili angažirani prilikom ukopa Đurđevčana u 19. stoljeću i ranije.

67 MIHOLEK, Vladimir: *Zbornik rada Društva za uljepšavanje mjesta Đurđevac*, 12–16.

68 MIHOLEK, Vladimir: *Zbornik rada Društva za uljepšavanje mjesta Đurđevac*, 7.

69 Prema svjedočanstvu Đurđevčana Hranimira Hlouška (rođ. 1935.) ove su sadnice iz rasadnika u Vinici 1949. godine nabavili sposobni članovi Društva i Đurđevčani koji su poznavali hortikulturu: Ivan Ferenčić, Ivan Mirović, Ivan Kutčić, Tomo Dobravec, Vjekoslav Hloušek i Ivan Đurišević.

70 Na ovaj je problem više puta ukazivano i u dnevnom tisku. Tako je u izdanju *Večernjeg lista* od 24. ožujka 1977. godine Željko Car objavio foto-kritiku čiji tekst prenosim u cijelosti. „Je li mrtvačnica Đurđevcu potrebna? To se pitanje već nekoliko godina postavlja na skupovima i uvijek se mogao čuti samo potvrđan odgovor. Objekt je podignut, ali bez izolacije koja bi ga štitala od vlage, i tako je to već više od dvije godine. Dvije protekle zime učinile su svoje – oštećenja od vlage i smrzavice ima na cijeloj zgradi. Pitanje je hoće li i kada biti nešto učinjeno da se građevina konzervira. Mrtvačnica ima površinu od 287 m², a za nju je dosad utrošeno oko 850 tisuća dinara. Od toga oko 150 tisuća za uređenje prostora na kojem je podignuta. Lokacija tog objekta dugo je bila predmet razmatranja najrazličitijih skupova, od Savjeta Mjesne zajednice, preko Komisije za urbanizam do društveno-političkih organizacija. Upravo je to natezanje krivo da se nije postavila potrebna izolacija, za koju su tada bila osigurana i sredstva. No, novac za to je 'ispario', pa tako Mjesna zajednica Đurđevac više ne može postaviti izolaciju.“ CAR, Željko: *Tko je odgovoran // Večernji list*, 24. III. 1977., 7. Novinaru Andelu Lenhard-Antolin smetalo je što zbog nedovršenja mrtvačnice pogrebne povorke ometaju promet kroz Đurđevac pa je o tome objavila članak u *Večernjem listu* 24. rujna 1979. godine. „Đurđevac još nema mrtvačnicu pa pogrebne povorke i dalje zaustavljaju cestovni promet i po nekoliko sati. Naime, još 1975. godine počela je gradnja zgrade mrtvačnice na mjesnom groblju. (...) Nedostatak novca glavni je razlog za obustavu radova na tom

nju su opstruirali neki lokalni politički funkcioneri zbog privatnih interesa što možemo smatrati glavnim razlogom zašto je mrtvačnica tako dugo stajala nedovršena. Tada očito nije postojala dovoljno snažna upravna organizacija koja bi iznijela ovako velik projekt. Olakotna okolnost trebala je biti činjenica da je 1. siječnja 1976. godine osnovano poduzeće *Podravina* u koje je iz Mjesne zajednice prešao 21 radnik sa svim građevinskim strojevima. Oni su bili dužni odmah nastaviti s radom na dovršenju mrtvačnice, no oni su to uporno odgađali. Uspješnoj realizaciji projekta pridonijeli su ipak neki poštenji i požrtvovni pojedinci.⁷¹

Projekte za gradnju mrtvačnice prikupljala je posebno oformljena komisija koja je tajnim glasovanjem bodovala 6 pristiglih prijedloga pri čemu se vodili sljedećim kriterijima: funkcionalnost, ekonomičnost i estetska vrijednost. Prijedlozi su pristigli iz Zagreba, Virovitice, Pakraca i Đurđevca. Inženjer građevine Đuro Kovačević i građevinski tehničar Franjo Radojica dali su svoj prijedlog i nacrt mrtvačnice koja bi bila nepraktična u odnosu na današnju iako s njom ima sličnosti (ulazni trijem, dvorane za odar su u sredini, a uredski prostori, alatnica i sala za seciranje u stražnjem dijelu).⁷² Odbijena su i dva idejna rješenja koja je *Projektni biro 'Pakrac' i inženjering*, odnosno direktor arhitekt Vladimir Trdak, dostavio 20. kolovoza 1974. godine Mjesnoj zajednici u Đurđevcu.⁷³

Prihvaćen je projekt koji je 1973. godine izradio inženjer Hranimir Hloušek iz Đurđevca. Hloušek je projektirao impozantnu građevinu koja se sastoji od ulaznog trijema, čekaonice, četiri prostorije za odar, prostranog hodnika, prostorija za pohranu leševa i ob-

dukciju, sanitarnog čvora, uredskih prostora, prodavaonice, alatnih i različitih spremišta ukupne površine 287,60 m².⁷⁴ Posebno je zanimljiva sjeverna fasada (visine 5,80 m) u obliku blagog luka s četiri prilazne stepenice i trijemom koji čini pet lukova nasuprot pektorim vratima čekaonice i prostorija za odar. Presjeci nosača između lukova čine oblik križa. Pročelje je orijentirano prema sjeveru, odnosno prema Đuriševićovoj ulici, a ispred je oblikovan velik trg koji služi kao mjesto formiranja pogrebne povorke. Hloušek je uz nacrt izradio i maketu projektirane mrtvačnice.

Međutim, uoči početka gradnje Vladimira Birta je kao predsjednik Mjesne zajednice iznio ideju o promjeni orijentacije mrtvačnice pri čemu bi pročelje bilo suprotno orijentirano nego je to danas kako bi se neutralizirao utjecaj prometa u Đuriševićovoj ulici. Tako je nastala bojazan da na taj način prostor za seciranje bude okrenut prema ulici, prostori za odar ne budu orijentirani prema sjeveru što bi zasigurno izazvalo vrlo neugodne probleme pogotovo ljeti. Na to je pisanim putem⁷⁵ Hranimir Hloušek iznio neslaganje sa zaključcima koji se tiču orijentacije mrtvačnice, a na isti je način reagiralo i *Društvo za uljepšavanje mjesta Đurđevac* argumentima „*da bi ovakova lokacija objekta bila promašaj (...) To bi bila fatalna greška za sva vremena u Đurđevcu, na koju bi se građani Đurđevca zgražali*“.⁷⁶

O problemu lokacije i izgradnje mrtvačnice u Đurđevcu kao jedinoj točki dnevnog reda raspravljalo se na sjednici koju je sazvao predsjednik Komisije za urbanizam općine Đurđevac⁷⁷ ing. Đuro Kovačević za 23. lipnja 1975. godine. Poziv su trebali primiti članovi komisije

značajnom komunalnom objektu. Osim toga, gradnji mrtvačnice mjesna je zajednica prišla dosta neozbiljno. (...) Nedovršeni objekt pred ulazom u groblje prokišnjava i propada. (...) Jedino rješenje u sadašnjoj situaciji je što prije naći sredstva da dovrše barem dvije prostorije, kako bi se objekt ipak mogao koristiti. Mnogo je već godina nijemi svjedok megalomanstva, nemarnosti, neodgovornosti i lošeg gospodarenja.“ LENHARD-ANTOLIN, Anđela: *Što je s mrtvačnicom? // Večernji list*, 24. IX. 1977., 7.

71 Svjedočanstvo Hranimira Hlouška iz Đurđevca izneseno 11. ožujka 2015. godine.

72 Presliku nacrtu ustupio je Hranimir Hloušek.

73 Dopis broj 556/74 od 20. kolovoza 1974. godine, ustupio Hranimir Hloušek.

74 Ovo je stvarna površina mrtvačnice koja je dobivena određenim smanjivanjem dimenzija svake prostorije predviđene u originalnom planu radi ušteda. Originalne nacрте ustupio je Hranimir Hloušek.

75 Dopis od 6. lipnja 1975. godine, ustupio Hranimir Hloušek.

76 Dopis su potpisali tajnik i predsjednik (Bolto Prelec) Društva; presliku ustupio Hranimir Hloušek.

77 Komisija za urbanizam općine Đurđevac imenovana je rješenjem donesenim na 3. zajedničkoj sjednici svih vijeća Skupštine općine Đurđevac (predsjednik Ferdo Tomica) održanoj 31. srpnja 1974. godine, a činili su je Đurđevčani: ing. Đuro Kovačević (predsjednik), Mijo Robotić, Mladen Konfic, Ante Peroković i Ranko Hloušek (svi kao članovi). Dopis broj 675/1-1974, ustupio Hranimir Hloušek.

za urbanizam (Đuro Kovačev, Mijo Robotić, Mladen Konfic, Antun Peroković i Hranimir Hloušek), sanitarni inspektor Jure Marendić, građevinski inspektor Franjo Radojica, predsjednik Mjesne zajednice Vladimir Birta, predsjednik Socijalističkog saveza Mijo Vrbančić, predsjednik Općine Ferdo Tomica, predsjednik Izvršnog vijeća Đuro Lanšćak, načelnik za privredu Josip Zlatec, liječnik u Domu zdravlja dr. Juraj Matulić i neimenovani predsjednik *Društva za uljepšavanje mjesta*.⁷⁸ Dogovor je očit postignut jer je u Đurđevcu 10. srpnja 1975. godine sklopljen Ugovor o građenju između Općine Đurđevac – Mjesne zajednice Đurđevac kao investitora i Građevno zidarske radnje arh. Ivana Frankovića, dipl. ing. iz Đurđevca kao izvođača sa ciljem izgradnje mrtvačnice na mjesnom groblju u Đurđevcu.⁷⁹ Tehnički direktor *Vodoprivrednog poduzeća 'Bistra'* iz Đurđevca Pero Mađer izdao je pozitivno mišljenje za izdavanje vodoprivredne suglasnosti 12. kolovoza 1975. godine,⁸⁰ kao što je i elektroenergetska suglasnost dobivena mjesec dana ranije.⁸¹ Privatni poduzetnik Ivan Franković izgradio je mrtvačnicu „do pod krov“ i tada su radovi stali te su nastupili problemi koji su ranije opisani. Mrtvačnica je posebno nedostajala kada je trebalo organizirati sprovođe Đurđevčana koji su živjeli izvan Đurđevca gdje više nisu imali svoje kuće, a željeli su biti pokopani na mjesnom groblju.⁸²

Radovi su nastavljeni tek 1981. godine sudeći prema ponudi „za nastavak radova na objektu Mrtvačnica u Đurđevcu“ koju je direktor poduzeća *'Komunalije' komunalna radna or-*

ganizacija p. o. Đurđevac Slavko Gračan dostavio Mjesnoj zajednici u rujnu 1981. godine.⁸³ Mrtvačnica na groblju u Đurđevcu dovršena je ujesen 1982. godine o čemu svjedoči podatak da je za 14. listopada 1982. godine bio zakazan tehnički pregled objekta o čemu je predsjednik Savjeta Mjesne zajednice Đurđevac Stjepan Sjeverac pisanim putem obavijestio sve koji su bili angažirani tijekom gradnje.⁸⁴ Danom početka upotrebe mrtvačnice možemo smatrati 8. studenog 1982. godine kada je prema pisanom svjedočanstvu đurđevačkog župnika Stanislava Rajtara sproveden prvi pokojnik iz novosagrađene mrtvačnice.⁸⁵ Na ulaznom trijemu postavljena je spomen-ploča učitelju Ivanu Đuriševiću (1897. – 1956.) čije ime nosi ulica koja prolazi uz groblje.⁸⁶

Preostalo je napraviti „uređenje okoliša ispred mrtvačnice u Đurđevcu“ u svrhu čega je predsjednik Savjeta Mjesne zajednice Općine Đurđevac Stjepan Sjeverac za 26. travnja 1983. godine zakazao otvaranje prikupljenih ponuda.⁸⁷ Radovi na uređenju okoliša ispred mrtvačnice završeni su 18. kolovoza 1983. godine.⁸⁸ Sudeći prema novinskim napisima, Đurđevčani kao da nisu bili zadovoljni završetkom gradnje i početkom upotrebe mrtvačnice na groblju jer se pojavio problem njezinog održavanja. U Večernjem listu je 16. studenog 1982. godine objavljen sljedeći članak: „Ovog

78 Dopis broj 02-949/1/1975 od 20. lipnja 1975. godine, ustupio Hranimir Hloušek.

79 Presliku ugovora ustupio je Hranimir Hloušek.

80 Dopis broj 04-315/1-1975 od 12. kolovoza 1975. godine, ustupio Hranimir Hloušek.

81 Dopis broj 3522 ZM/Mi od 12. srpnja 1975. godine, ustupio Hranimir Hloušek.

82 Prema svjedočanstvu Hranimira Hlouška u takvim je slučajevima lijes s pokojnikom automobilom dovezen do grobljanskih ulaznih vrata gdje se formirala pogrebna povorka i odakle je prenesen do groba. U vrijeme gradnje mrtvačnice takav je ispraćaj imao bivši vlasnik kuće u kojoj je današnji župni dvor u Đurđevcu Ivan Plazek koji je umro u Zagrebu 3. rujna 1983. godine (sprovod je bio 6. rujna). Isto je bilo i prilikom sprovođa Đurđevčanke Paule Landsky rod. Franjo koja je umrla u Zagrebu 1. srpnja 1980. godine u 101. godini života.

83 Dopis broj 245/81 od 14. rujna 1981. godine, ustupio Hranimir Hloušek.

84 Dopis broj 225/82 od 9. listopada 1982. godine, ustupio Hranimir Hloušek.

85 Bio je to 88-godišnji Đuro Štefanov iz Đurđevca koji je umro 6. studenog 1982. godine. Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, Matična knjiga umrlih župe sv. Jurja u Đurđevcu, sv. III. (1982. – 1989.), 11.

86 Tekst na spomen-ploči glasi: „IVANU ĐURIŠEVIĆU/ UČITELJU/NEUMORNOM I ZASLUŽNOM/RADNIKU NA POLJEPŠAVANJU/RODNOG MJESTA/DRUŠTVO/ZA ULJEPŠAVANJE ĐURĐEVCA/1958.“ Nije mi poznato gdje se ta ploča nalazila prije izgradnje mrtvačnice.

87 Dopis poduzeću 'Komunalije' Đurđevac broj 94/83 od 15. travnja 1983. godine, ustupio Hranimir Hloušek.

88 Prilikom primopredaje i okončanja obračuna izvedenih radova sastavljen je 22. kolovoza 1983. godine zapisnik koji su potpisali: Stjepan Sjeverac, Ivan Jendrašić, Ivan Dergez, Vlado Gašparov, Tomislav Cikoš i Hranimir Hloušek. Presliku zapisnika ustupio je Hranimir Hloušek.

mjeseca je đurđevačkim ulicama prošao posljednji sprovod. Đurđevčani su naime dobili novu mrtvačnicu. Dugi zastoj i prometa i pogrebne povorke što su se satima znale vući prometnicom podravske magistrale nestali su konačno s ulica. Na mrtvačnicu, za koju su Đurđevčani dali pet milijuna dinara dugo se čekalo, jer je samo njezina gradnja trajala sedam godina i zbog toga nekoliko puta bila skuplja. O cijeni lošeg gospodarenja, lošeg projektiranja i obavljanja radova ovdje nije riječ nego o cijeni usluge. Prema odluci o grobljima i komunalnom redu, mrtvačnicu bi trebalo da preuzme Komunalna radna organizacija. On to želi, ali uvjetu je dvije stvari: naplaćivat će ekonomsku ležarinu koja bi stajala 2500 do 3000 dinara po ukopu, ili traže pomoć iz sredstava prihoda mjesne zajednice, 30 do 35 milijuna dinara, što bi im bilo dovoljno za godišnje održavanje mrtvačnice. U Komunalnoj radnoj organizaciji smatraju da deset zaposlenih te radne organizacije nema mogućnosti da održava mrtvačnicu, a u Mjesnoj zajednici kažu da je dovoljno sredstava mjesne zajednice, odnosno građana, utrošeno za taj objekat. Bude li se naplaćivala ekonomska ležarina, rijetko će se tko od Đurđevčana odlučiti da pokojnik odleži u mrtvačnici. Sprovodi će i dalje zaustavljati promet, a bude li mrtvačnica neiskorištena, stajat će također puno. (...).⁸⁹ Međutim, mrtvačnica je profunkcionirala, a pogrebne povorke po ulicama Đurđevca su brzo zaboravljene iako su neki pokojnici privremeno ležali na odru kod kuće u vrijeme kada su sve prostorije s odrom bile zauzete ili su to za života sami zatražili.⁹⁰

8. Gradsko groblje u najnovije doba

U doba završetka izgradnje mrtvačnice 1982. godine došlo je do proširenja groblja, i to u smjeru zapada, odnosno na prostoru nekadašnjeg rasadnika u produžetku iza novosagrađene mrtvačnice. Tada je Hranimir Hlo-

ušek preuzeo poslove vođenja groblja od Đure Severića koji je od 1965. godine bio zadužen za otkaz mjesta. Tako je i novi dio groblja Hloušekovo djelo. Riječ je o deset novouređenih pravilnih redova s ukupno 132 grobna mjesta i prostranim stazama. Već se ranije nastojalo urediti (proširiti) staze i poravnati grobove što se činilo sporazumno s vlasnicima grobnih mjesta.⁹¹

Na spoju „novog groblja“ i starog dijela groblja formiran je veći slobodan prostor (otprilike u sredini groblja) na kojem se spaja nekoliko grobljanskih staza. U sredini prostora je postavljen veliki drveni križ s metalnim Kristovim korpusom koji se naziva „središnjim križem na gradskom groblju“ i podno nje ga se u svečanim prigodama postavljaju vijenci i svijeće. Hranimir Hloušek izradio je prijedlog uređenja tog prostora i osmislio izgradnju monumentalnog središnjeg križa koji bi sa četiri strane svijeta jednako izgledao, ali takav projekt nije realiziran.⁹² Rub opisanog prostora omeđen je živicom i ukrasnim stablima, a tu je uređeno i nekoliko spomen-obilježja za Đurđevčane poginule u ratovima. Na zapadnoj je strani spomen-obilježje poginulim hrvatskim domobranima i stradalima u Drugom svjetskom ratu 1941. – 1945. koje su 2000. godine postavili: građani Đurđevca, Grad Đurđevac i udruga *Hrvatski domobran*. Obilježje se sastoji od dviju samostojećih mramornih ploči na kojima su po dva stupca ispisana 106 imena, prezimena i godina rođenja. Između ploča je spomenik od bijelog kamena u obliku okomitog kvadra sa stožastim završetkom pred kojim je mramorna ploča s domobranskim grbom i natpisom: „U SPOMEN POGINULIM I STRADALIM HRVATSKIM DOMOBRNIMA U DRUGOM SVJETSKOM RATU 1941. – 1946. GODINE NA KRIŽNIM PUTEVIMA I PORAĆU“. Nasuprot tome spomeniku (na istočnoj strani) je spomenik „HRVATSKIM BRANITELJIMA KOJI SU POKLONILI SVOJ ŽIVOT MLADOJ HRVATSKOJ DOMOVINI“, a iza tog natpisa uz koji je apliciran hrvatski grb ispisa-

89 LENHARD-ANTOLIN, Anđela: *Skupa mrtvačnica* // Večernji list, 16. XI. 1982., 7.

90 Tako je primjerice Đurđevčan Ivan Furdic (rođ. 1955.) javno obećao kako će Gradu Đurđevcu oporučno ostaviti svoju vrijednu etnografsku zbirku i kuću obećaju li mu da će nakon smrti ležati na odru u svojem domu i do vječnog počivališta biti ispraćen u pogrebnoj povorci koja će pješice prolaziti ulicama Đurđevca. U tu je svrhu čuvao i stara zaprežna pogrebna kola. Ivica Furdic i danas živi u Đurđevcu. LENHARD-ANTOLIN, Anđela: *Dajem bogatstvo ako me na groblje ne voze iz mrtvačnice* // Večernji list, 30. I. 2000., 26.

91 O jednom takvom slučaju svjedoči sporazum o preseljenju grobnom mjestu koji je 15. kolovoza 1977. godine sklopljen između uprave groblja i Đurđevčana Mate Kolarevića. Presliku Sporazuma ustupio je Hranimir Hloušek.

92 Originalne nacрте i fotografiju makete ustupio je Hranimir Hloušek.

Sl. 12. - 13. Pogled na portal srušen 1999. godine i staru ogradu s unutrašnje strane groblja (vl. H. Hloušek).

no je 15 imena hrvatskih branitelja s njihovim godinama rođenja i pogibije.⁹³ U potpisu stoji „ODSJEK ZA SKRB ĐURĐEVAC“.

Godine 1989. donesena je odluka da se sruši zidana oграда s monumentalnim portalom koja je dijelila prostor groblja od Đuriševićeve ulice. Ograda je tada bila stara oko stotinu godina i doista oronula (možda i opasna za prolaznike), ali su se Đurđevčani teško rastajali od nje jer je estetski bila vrlo privlačna. Zbog toga je Hranimir Hloušek predložio da se sagradi nova oграда koja će biti identična onoj koja se imala srušiti. U tu je svrhu izradio detaljne nacрте ograde, troškovnik za gradnju te počeo prikupljati ponude za izradu pojedinih dijelova (posebno lijevanje ukrasnih elemenata od metala) i osmišljavati način financiranja tog projekta o čemu se pisalo i u dnevnim novima.⁹⁴ Ograda i portal su srušeni u ljeto 1999. godine, a Hloušekov projekt do današnjeg dana nije realiziran iako nikada nije definitivno odbačen. Ograda i glavni ulaz u groblje uređeni su na suvremen način pomoću kovanih dvokrilnih vrata i betonskih stubova obloženih mramorom.

93 U dativu su ispisana sljedeća imena: „Kolar Ivici, Dautanec Draženu, Balala Željku, Horvat Draženu, Čizmešinkin Tomi, Zubić Zlatku, Juriša Petru, Kovačević Branku, Šokec Matiji, Maletić Mihalju, Peroković Mati, Golubić Đuri, Husnik Željku, Tudić Franji i Ferencić Darku“.

94 ŠIMUNIĆ, Zdravko: *Uredit će se ruševna oграда* // Glas Podravine i Prigorja, 27. studenoga 1998., 8; LENHARD-ANTOLIN, Anđela: *Tko kupi dio ograde, oslobađa se plaćanja naknade* // Večernji list, 1. IX. 1999., 8.

Pedesetogodišnji nasadi obične smreke na groblju u Đurđevcu porušeni su 1995. godine zbog napada potkornjaka, a oboljele su i breze što je evidentirano u posebnom elaboratu.⁹⁵ Osim što biljnu zarazu nije bilo moguće zauzavati, odluci o sječi pridonijela je činjenica da su odrasla stabla svojim korijenjem razarala nadgrobne spomenike i grobove. Inženjerka Margita Šiler izradila je prijedlog hortikulturnog oblikovanja gradskog groblja u Đurđevcu. Međutim, kako to biva, Đurđevčani su bili zgroženi tim činom jer nisu navikli na promjene, a groblje im se sada, dakako, činilo ogoljenim i devastiranim. U jesen 1999. godine na groblju su posađena 423 stabla različitih vrsta ukrasne bjelogorice (ukrasne jabuke, japanske trešnje, crveni uskolisni i dlanolisni javor i drugo) te niske crnogorice. Ovim su opet bili nezadovoljni mještani iz struktura vlasti koji su svoje nezadovoljstvo opravdavali troškovima održavanja bjelogoričnih nasada i narušavanjem tradicije, a *Komunalije* su se branile idejom o hortikulturnoj raznolikosti i dovoljnom zastupljenošću crnogorice.⁹⁶ Neobično je kako su Đurđevčani tradicionalnim biljkama smatrali uvezene crnogorične vrste (kakva je i posađena bjelogorica), a nisu nastojali potaknuti sadnju biljaka autohtonih za ovo područje ili primjerice vrlo dekorativnog šimšira (u đurđevačkom govoru se koristi naziv „fušpan“) kojeg i danas nalazimo na starijim grobovima.

95 ŠILER, Margita: *Projekt kulturnog oblikovanja Gradskog groblja Đurđevac*. Varaždin, 1995.

96 LENHARD-ANTOLIN, Anđela: *Još nisam vidio katoličko groblje s bjelogoričnim raslinjem* // Večernji list, 21. XII. 1999., 10.

Među privatnim i zajedničkim grobovima i nadgrobnim spomenicima valja se osvrnuti na svećeničku grobnicu Župe svetog mučenika Jurja u Đurđevcu. Ona je sagrađena u blizini zajedničke grobnice u koju su sahranjeni ostatci sa židovskog groblja i pokraj opisane grobnice vojvodanskih vojnika stradalih 1945. godine u Đurđevcu, a nedaleko dviju kapelica, odnosno grobnica Ignaca Đumbira i obitelji Mađerić. Izgrađena je prema jednom od šest prijedloga koje je 1996. godine izradio Hranimir Hloušek, a on je ujedno rukovodio izgradnjom grobnice 1997. i 1998. godine. Grobnica je namijenjena pokapanju župnika koji su službovali u Đurđevcu i svećenika koji su rođeni u Đurđevcu i žele ovdje biti sahranjeni. U kosturnicu na dnu grobnice položeni su zemni ostatci trojice đurđevačkih župnika čiji su grobovi bili zapušteni: Ignac Ivandija (1846. – 1879.), Josip Banješ (1826. – 1908.) i Nikola Medvedec (1859. – 1928.). U grobnicu su do danas položeni: otac Lovro Juraj Globan (1927. – 2001.), Stanislav Rajtar (1912. – 2010.) i Petar Lovišen (1937. – 2014.). Međutim, mnogo đurđevačkih svećenika leži u zasebnim ili obiteljskim grobovima širom groblja jer je riječ o domaćim sinovima: Baltazar Bažulić (1861. – 1921.), Martin Kožar (1878. – 1944.), Juraj (Đuro) Horvatović (1893. – 1976.), Ivan Šabarić (1895. – 1976.), Josip Ormuž (1912. – 1973.), Ivan Robotić (1912. – 1936.) i dr. Antun Ivandija (1917. – 1997.).

9. Zaključna razmišljanja

Vrlo je teško izraditi popis imena svih „važnih“ Đurđevčana čiji su nadgrobni spomenici sačuvani na gradskom groblju u Đurđevcu, a narav ovog članka ne dopušta obrazlaganje njihovih životopisa i zasluga (to bi svakako zahtijevalo posebnu publikaciju). Bilo bi ih nepravedno isticati u odnosu na one čiji su spomenici namjerno ili nenamjerno porušeni i/ili uklonjeni pa se više ne zna mjesto njihova ukopa.⁹⁷ Naime, svakodnevno se izgled groblja, odnosno položaj grobova, mijenja. Na

mjestima starih zapuštenih grobova niknu novi i gotovo redovito bivaju omeđeni okviri od betona i mramora kao imitacije grobnice ili se grade prave grobnice. Tko bi više znao koliko su puta od 1826. godine, kada je groblje osnovano, na ovom mjestu neka grobna mjesto prekopana. To posebno vrijedi za najstarije dijelove groblja i najatraktivnije lokacije. Na žalost, problem starih nadgrobničkih spomenika koji se uklanjaju prilikom izgradnje novih ili izvlaštenja grobnih mjesta na Gradskom groblju u Đurđevcu nije riješen. Već se dugo razmišlja o adekvatnom zbrinjavanju nadgrobničkih spomenika koji više nisu u upotrebi, a bilo bi ih vrijedno sačuvati zbog značaja osoba o čijem životu svjedoče i umjetničko-arhitektonske vrijednosti.⁹⁸ U tu je svrhu sakupljeno nekoliko desetaka spomenika uklonjenih s grobova prilikom gradnje novih obilježja i onih koji su se urušili ili su demontirani zbog prijetnje da će se srušiti. Ovi nadgrobni spomenici zajedno s onima koji stoje na autentičnim lokacijama i za koje postoji mogućnost (uglavnom je to i nužno potrebno) premještanja mogli bi biti postavljeni u lijepo uređenoj i poučnoj aleji starih nadgrobničkih spomenika koji bi na taj način svjedočili o životu i smrti mnogih važnih i anonimnih Đurđevčana. Međutim, do danas je lošom praksom upotrebe starih spomenika kao nadomjestaka za novi građevinski materijal nepovratno uništeno na desetke (vjerojatno i više od stotinu) vrijednih spomenika, a time i velik dio prošlosti Đurđevca.⁹⁹ Sada je

98 Godine 2010. đurđevački je gradonačelnik Slavko Gračan oformio Povjerenstvo koje je trebalo utvrditi povijesnu, kulturnu i umjetničku vrijednost napuštenih grobova i spomenika na gradskom groblju u Đurđevcu. Naime, zakonskim je odredbama iz 1998. i 2002. godine predviđeno da lokalna zajednica održava i adekvatno održava vrijedne spomenike bez obzira. Članovi Povjerenstva Hranimir Hloušek, Vladimir Miholek i Petar Huđek su uz Zrinku Hodić jednom obišli i pregledali groblje, no sljedeći sastanak na kojem se trebalo sastaviti popis vrijednih spomenika i dogovoriti o daljnjim koracima nikada nije sazvan. U međuvremenu, neki su članovi Povjerenstva, kao i drugi Đurđevčani poticali čuvanje vrijednih nadgrobničkih spomenika.

99 Više puta su građani Đurđevca javno usmenim ili pisanim putem upozoravali na očite devastacije grobljanske arhitekture na Gradskom groblju u Đurđevcu. Na taj su se način pojavile informacije da građevinski radnici stare spomenike komadaju i upotrebljavaju kako bi smanjili potrošnju betona pri gradnji novih grobnica ili okvira. Neki od njih su i poimence u lokalnim tiskovinama bili optuženi za krađu mramora s neodržavanih grobova. S druge strane, možemo

97 U jednoj je svojoj knjizi Đuka Tomerlin Picok opisao položaj bijelog nadgrobničkog spomenika s fotografijom đurđevačkog orguljaša Josipa Kolara (1851. – 1894.) koji danas više ne postoji iako je poznato mjesto na kojem se nalazio. TOMERLIN-PICOK, Đuka: *Življeve v (naj)starešem Gjurjevcu*. Đurđevac: Naklada Đuroka Picoka i Društvo poljoprivrednih inženjera i tehničara Đurđevac, 1989., 75.

potrebno stabilizirati i redovito održavati vrijedne nadgrobne spomenike koji stoje na autentičnim lokacijama te osmisliti čuvanje dislociranih spomenika pri čemu valja razmišljati i o mogućnosti pridavanja edukativnog (!) i turističkog značenja istima uz pomoć, primjerice, prikladnih informativnih ploča.

Zahvale

Zahvaljujem kazivačima čije sam informacije koristio pišući ovaj rad, a to su: Bolto Bobovčan, Milenko Klajić i Marijan Štimac. Posebno zahvaljujem upraviteljici Gradskog groblja u Đurđevcu gospođi Ivani Martinčić preko koje sam došao do vrijednih podataka o funkcioniraju groblja te Vladimiru Miholeku koji mi je pomogao savjetom i materijalima. Najveću zahvalnost dugujem gospodinu Hranimiru Hloušek u Đurđevcu koji mi je velikodušno ustupio sve materijale koje je imao o đurđevačkom groblju i obavio sa mnom mnogo razgovora bez čega pisanje ovakvog rada ne bi bilo moguće.

Summary

The History of the City Cemetery in Đurđevac

Retired architectural engineer from Đurđevac, Hranimir (Ranko) Hloušek (born in 1935), worked in the period from 1973 to his retirement in 2001 on the landscape planning of Đurđevac. During that time, since 1982, he also managed the local cemetery and the present morgue, which, as one of his works, carefully preserves documentation from the time of his service. Based on the materials he collected, as well as other historical sources, we are able to reconstruct the functioning of the cemetery in Đurđevac during the 20th century. This gives an encouragement in making an effort in collecting and systemising the data from different historical sources about the cemetery that was founded on present location in 1826. The paper also gives information on the collected data about earlier

utvrditi kako građani nisu pridonijeli rješavanju tog problema jer su nadgrobni spomenici privatno vlasništvo svakog vlasnika grobnog mjesta! S obzirom na tu činjenicu, nezahvalno bi bilo nagađati je li uprava groblja pritom imala kakve ovlasti. Međutim, evidentno je da slični problemi postoje i danas.

cemeteries that were used in Đurđevac, especially during the 18th century.

Literatura

- CAR, Željko: *Tko je odgovoran* // Večernji list, 24. III. 1977., 7.
- CIK, Nikola: *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovici 18. stoljeća*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, diplomski rad, 2015.
- CIK, Nikola: *Preci i rođaci prof. Mire Kolar-Dimitrijević u Podravini* // Mira Kolar i Podravina: Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 80. obljetnice prof. dr. sc. Mire Kolar Dimitrijević (ur. Hrvoje Petrić i Dragutin Feletar), Koprivnica: Meridijani, Povijesno društvo Koprivnica, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju Zagreb, 2013., 129–139.
- CVEKAN, Paškal: *Đurđevac – kakav nije poznat*. Đurđevac: Skupština općine Đurđevac, 1991.
- DOMITROVIĆ, Lidija; ZLATEC, Katarina: *Imamo li grad?* // Jurek: List Gimnazije Dr. Ivana Kranjčeva Đurđevac, 4, Đurđevac, 2005., 7.
- GEIGER, Vladimir (et al.): *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946.: dokumenti: Zagreb i središnja Hrvatska* (knjiga 3), Slavonski Brod, Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Slavonski brod, Hrvatski institut za povijest, 2008.
- HORVAT, Rudolf: *Povijest Gjurjevca*. Zagreb: Nakladni zavod d. d. u Zagrebu, 1940.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Život i rad profesora Viktora Pogačnika* // Podravski zbornik 1991. (ur. Vjekoslav Prvčić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1991., 131–145.
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira; WAGNER, Elizabeta: *Đurđevčani – prof. Viktor Pogačnik i dr. Daniel Pogačnik. Subjeksi socijalne politike u prvoj četvrtini 20. stoljeća* // Podravski zbornik 2012. (ur. Robert Čimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2012., 44–65.
- KRANJČEV, Ivan: *Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevačkih konaka, etnografski prikaz*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, neobjavljena doktorska disertacija, 1926.
- KUDUMIJA, Mato: *Đurđevac u svijetu i vremenu*. Đurđevac: Mjesna konferencija SS radnog naroda Đurđevac, 1968.
- LENHARD-ANTOLIN, Anđela: *Dajem bogatstvo ako me na groblje ne voze iz mrtvačnice* // Večernji list, 30. I. 2000., 26.
- LENHARD-ANTOLIN, Anđela: *‘Još nisam vidio katoličko groblje s bjelogoričnim raslinjem’* // Večernji list, 21. XII. 1999., 10.
- LENHARD-ANTOLIN, Anđela: *Skupa mrtvačnica* //

- Večernji list, 16. XI. 1982., 7.
- LENHARD-ANTOLIN, Anđela: *Što je s mrtvačnicom?* // Večernji list, 24. IX. 1977., 7.
 - LENHARD-ANTOLIN, Anđela: *Tko kupi dio ograde, oslobađa se plaćanja naknade* // Večernji list, 1. IX. 1999., 8.
 - MIHOLEK, Vladimir: *Pogrebni običaji u Đurđevcu* // Podravski zbornik 2002. (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2002., 145–160.
 - MIHOLEK, Vladimir: *Zbornik rada Društva za uljepšavanje mjesta Đurđevac*. Đurđevac: Društvo za uljepšavanje mjesta i čuvanje čovjekove okoline, 2011.
 - POLJAK, Anka i Milan: *Gjurgjevac* // Glasnik hrvatskoga naravoslovnoga društva, god. XXI, br. 1–3, 1900., 157–164.
 - ŠILER, Margita: *Projekt kulturnog oblikovanja Gradskog groblja Đurđevac*. Varaždin, 1995.
 - ŠIMUNIĆ, Zdravko: *Uredit će se ruševna oграда* // Glas Podravine i Prigorja, 27. studenoga 1998., 8.
 - TOMERLIN-PICOK, Đuka: *Življeje v (naj)starešem Gjurgjevcu*. Đurđevac: Naklada Đuroka Picoka i Društvo poljoprivrednih inženjera i tehničara Đurđevac, 1989., 75.

Izvori

- Arhiv župnog ureda rkt. župe svetog Jurja mučenika u Đurđevcu, *Conscriptio Rerum memorabilium Parochiae in Gyurgyevcz (...)*, (Župna spomenica od 1825. godine).
- Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, *Matična knjiga umrlih župe sv. Jurja u Đurđevcu*, sv. I. (1728. – 1792.), sv. III. (1982. – 1989.).
- Hrvatski Državni arhiv. Državna geodetska uprava (1421): Đurđevac, BK-70.
- Gradska knjižnica Đurđevac. Društvo za poljepšavanje mjesta Đurđevca, *Opći spisi*, 1941. – 1979., Statut groblja.
- Nadbiskupski arhiv Zagreb. Kanonske vizitacije, Prot. 89/Ia; 91/III; 92/IV; 96/VIII; 103/XIVd; 104/XVI; 178/III.
- Nadbiskupski arhiv Zagreb. Zbirka matičnih knjiga, *Parica matične knjige umrlih rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu*, 1826.

Internetski izvori

- <http://www.radio-koprivnica.hr/index.php?idVijesti=4606&page=komentari> od 4. travnja 2008. godine (dostupno: 11. 7. 2015.).
- <http://mapire.eu> (dostupno: 10. 6. 2015.).